

İSLAM MƏDƏNİYYƏTİNİN MƏRKƏZİ

Bişkek şəhəri 2014-cü ildə İslam mədəniyyətinin paytaxtıdır

Qırğız Respublikasının mədəniyyət naziri Sultan Raev Bişkekdə keçirdiyi mətbuat konfransında demişdir ki, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) 2014-cü ildə Bişkek şəhərini İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan etmişdir.

Nazir bildirmişdir ki, İƏT-ə 57 ölkə daxildir və bu layihə 2005-ci ildən etibarən hər il keçirilir və İslam mədəniyyətinə töhfə verən bir şəhər bu ada layiq görülür. Sultan Raev demişdir ki, il ərzində İslam mədəniyyəti ilə bağlı ən müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi nəzərdə tutulur. Bu tədbirlərə İƏT-in üzvü olan ölkələr dəvət ediləcəklər.

S.Raev demişdir ki, Bişkekin İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan olunması ilə əlaqədar İƏT-in maliyyə dəstəyi ilə Qırğızıstandakı bir sıra müsəlman abidələrinin bərpası da nəzərdə tutulmuşdur.

Nazir qeyd etmişdir ki, Bişkek şəhərinin İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan edilməsi ilə əlaqədar rəsmi mərasim mayın 3-də keçiriləcəkdir. Biz gələn il estafeti Almatı şəhərinə verəcəyik.

KOMİDƏ İLK MƏSCİD TİKİLƏCƏK

“İslam-today”in verdiyi məlumata görə, müsəlman məbədinin təməli artıq qoyulub və lazım olan tikinti materialları əraziyə gətirilib

Yerli müsəlman dini təşkilatının sədri Mahmudapandi Maqomedovun sözlərinə əsasən, Vorkutada 15 min müsəlman yaşayır: “Bu, bir minarəli kiçik bir məscid olacaq. Biz möminləri radio ilə ibadətə çağırmaq üçün binada dinamiklər quraşdırmayacağıq. İndi əla-

qə üçün digər vasitələr də var. İnsanları məscidə SMS vasitəsilə də dəvət etmək olar. Təkcə cümə günü, İslam qanunlarına görə, möminləri ibadətə minarədən çağıracağıq.”

TURİZMİ İNKİŞAF ETDİRMƏK KAMPANİYASI

İordaniya ölkədə islam turizmini inkişaf etdirmək, müsəlman ölkələrindən turistləri cəlb etmək kampaniyasına başlayır

İordaniya Turizm İdarəsinin rəhbəri Əbdülrazzaq Ərəbiyyət bildirmişdir ki, “İordaniya müxtəlif dinlərin müqəddəs ziyarətgahlarının yerləşdiyi ölkələrə bir növ körpü olduğuna görə” bu ölkəyə daha çox turist cəlb etmək məqsədi ilə islam turizmini inkişaf etdirməyə start verilmişdir. Onun sözlərinə görə bu, ilk növbədə Malayziya və İndoneziya kimi ölkələrdən turistlər cəlb edilməsi məsələsinə aiddir

və həmin ölkələrin turizm təşkilatları ilə müvafiq sazişlər bağlanmışdır.

Ənənəyə görə, İordaniya hər il həcc və ümrə ziyarətlərinə gedən, eləcə də müqəddəs yerlərdən öz vətənlərinə qayıdan müsəlmanlar üçün tranzit məntəqədir. İordaniyada müsəlman dini turizminin inkişaf etdirilməsi zəvvarların səyahət zamanı İordaniyanın və Fələstinin müqəddəs məkanlarını da ziyarət etmələrinə imkan verəcəkdir.

KƏPƏNƏK RUHLU QADIN

(Hekayə)

Patrisiya HAYSMİT

Patrisiya Haysmith - amerikalı yazarı, psixoloji dedektivlər müəllifi. 1921-ci ildə ABŞ-da doğulub, 1995-ci ildə İsveçrədə vəfat edib.

1950-ci ildə yazdığı "Qatardakı yad adamlar" adlı ilk romanı əsasında məşhur rejissor Alfred Hiçkok film çəkib.

Baş qəhrəmanı Tomas Ripsli olan bir sıra psixoloji kriminal romanların müəllifidir

Bir vaxtlar işvəli bir xanım və onun heç cür başından edə bilmədiyi heyranı var idi. Qadının vədlərini, etdiyi and-amanı ciddiyyə alan bu kişi onun yaxasından qopmaq bilmirdi. Sevdidi xanımın kinayəli sözlərinə də dərin etimadla yanaşırdı o. Heyranının bu davranışı qadını lap tövrdən çıxarırdı, çünki bu, onun başqa kişilərlə öteri əlaqələr qurmasına, onlardan gül dəstələri, hədiyyələr, birgə yeməyə dəvət təklifləri almasına, şirin komplimentlər eşitməsinə daim əngəl yaradırdı.

Bundan cana yığılan İvonna həmin heyranını addımbaşlı aşığılamağa, ona yalan satmağa başladı, hər cür diqqəti ondan əsirgəməyi uyğun bildi. Digər heyranlarına qıydığı iltifatlarla müqayisədə ona etdiklərini bir heç də saymaq olardı.

Buna rəğmən, Bertran kölgə kimi onun ardınca qaçmaqdan yorulmurdu, çünki o, sevgilisinin bu naz-qəmzəsini adi və qadınlara xas özəllik sayırdı, bunları qadının həyası ilə izah edirdi. Bir ara İvonna heyranı ilə üz bəüz oturub, hər şeyi ona tam səmimi şəkildə anlatdı və ilk dəfə bu adama özüylə bağlı bütün həqiqəti açıb söylədi. Ancaq həqiqətlərə qulağı tıxanan, gözəl qadınların həmişə yalnız yalan dediyinə inanan bu cavan eşitdiyi sözləri

uydurma və boş bəhanələr kimi dəyərləndirdiyi üçün qadının ardınca düşməyinə ara vermədi.

Onu evinə dəvət edən İvonna süzdüyü isti kakao fincanına mərgümüş qataraq, öz heyranını zəhərləməyə cəhd göstərsə də, Bertran sağ qaldı və düşündü ki, sevdidi xanım öz bəkarətini sırf ondan qorumaq xətrinə belə ciddi və qorxunc yola baş vurub. Halbuki, İvonna hələ on yaşında ikən qızlığını itirmişdi və namusuna toxunulduğunu anasına açıb söyləmişdi. Beləcə, otuz yaşlı bir kişini həbsə atdırmışdı. Zorlamadan öncəki iki həftə boyunca isə qız həmin adama on beş yaşında olduğunu demiş, onun dəli-divanəsi olduğunu təkrarlayaraq, kişini toruna salmışdı. Bu adamın bütün karyerasını sıfırlamaq, arvadını hamının yanında rüsvay eləmək, səkkiz yaşlı qızını isə dərindən sarsıtmaq İvonnaya görünməmiş həzz vermişdi.

Bertrana ağıl-nəsihət verən digər kişilər deyirdilər: "Kaş biləydin, ondan bizim başımız nələr çəkib, nələr! Bir-iki dəfə yatağına da salıb bizi. Ancaq heyf, sənə heç bu da qismət olmadı. Unutma, bu qadın qara qəpiyə də dəyməz!" Ancaq Bertran İvonnanın gözündə özünün xüsusi dəyəərə malik olduğuna inanırdı, qadına yiyələnmək yolunda göstərdiyi dəyanətin gərəyindən çox olduğuna inanır və bunu özü

üçün bir mərifət sayırdı.

İvonna öz yeni heyranlarından birini Bertranı öldürməyə razı saldı. Öz tərəfinə çəkmək üçün vəd elədi ki, Bertranı öldürərsə, ona ərə də gedəcək. Həmin adamın əleyhinə bənzər vədi isə Bertrana verdi. Qadının yeni aşiqi Bertranı duela dəvət elədi və ilk atəşi boşa çıxınca, az öncə öldürmək istədiyi rəqibiylə danışıqlara girişdi. Bertran atəş açmağa hələlik macal tapmamışdı. Söhbət zamanı məlum oldu ki, hər iki duelçiyə onunla evlənmək barədə söz verilib. Sən demə, hər ikisi o qadına bahalı hədiyyələr alıbmiş, çətin maddi durumuyla bağlı ona borc pul veribmiş. İndi hər ikisi ona nifrət bəsləsə də, qadından qisas almağın yolunu tapa bilmirdilər. Ən sonda onu öldürmək qərarına gəldilər.

Yeni aşiqi İvonnagilə gedib, o axmaq və zəhlətökən Bertranı öldürdüyünü ona xəbər verdi. Sonra Bertran qapını döydü. Kandarda qarşılaşan kişilər yalandan dalaşmağa başladılar. Onları aralaşdırmağa çalışan İvonnanı məhz bu sayədə başına vura-vura döyüb, öldürdülər. Hadisə yerinə gələnlərə isə dedilər ki, onların arasına girən qadın aldığı təsadüfi zərbədən canını tapşırıb.

Şəhər məhkəməsinin hakimi də vaxtilə İvonnanın hiyləbazlığından zərər görəndən, camaat arasında gülünc duruma düşənlərdən biri idi. Elə bir ləçərin ölümünə daxilən sevindiği üçün o, məhkəməni çox da uzatmadı, hər iki cavanı günahsız elan etdi. Gözlərinin önünü eşq toru tutmasaydı, bu cavanların sevdikləri qadını öldürməyəcəklərindən o müdrik hakim tamamilə əmin idi. Özü altmış yaşına vardığı üçün bu cavanlara içində mərhəmət hissi duymaqlaydı.

İvonnanın dəfn mərasiminə qatılan yeganə adam sahibəsindən həmişə yaxşı maaş və bəxşislər alan qulluqçusu oldu. Bu cür kəpənək ruhlu bir qadına qohum-əqrəbası da nifrət bəsləməkdə haqlıydı.

Tərcümə: Azad Yaşar

"İMPERATORUN SİFARIŞI"

(*Hekayə*)

Frans Kafka

Belə nəql edirlər ki, imperator sizə – tənha bir adama, özünün ən aşağı mövqeli təbəəsinə, ən uzaq məsafədən imperiya günəşinin qarşısında iqiqat əyilmiş cılız kölgəyə sifariş göndərmişdir; imperator ölüm yatağında şəxsən sizə sifariş göndərmişdir. O, elçiyə əmr etdi ki, yatağının kənarında diz çöksün. Sonra sifarişi çox əhəmiyyətli saydığı üçün elçiyə göstəriş verdi ki, ağzını onun qulağına yaxınlaşdırıb dediklərini təkrar eləsin. Sonra başı ilə təsdiqlədi ki, sifarişi düzgün təkrar olunub.

Bəli, onun ölümünün şahidi olmaq üçün toplaşan – arakəsmələr götürülmüşdü və imperiyanın bütün görkəmli şəxsiyyətləri hündür, geniş pilləkənin başında dövrə vurmuşdular – ayanların qarşısında imperator elçiyə getmək əmri verdi.

O cüssəli və yorulmaz şəxs durmadan hərəkət edir, gah bir, gah da digər əli ilə camaat içərisində özünə yol açır, harda maneəyə rast gəlicə, döşündəki günəşli ordeni göstərir və kimsənin bacarmayacağı bir asanlıqla özünə yol açır. Amma camaat həddən artıq çoxdur, otaqlar da ki, qurtarmaq bilmir.

Yəqin ki, onun qarşısında açıq sahə olsaydı, sürətlə qaçardı və siz bir qədər sonra öz qapınızda onun yumruğunun səsinə eşidərdiniz. Amma vəziyyət əksinədir və onun bütün səyləri əbəsdir; o hələ daxili qəsrin otaqlarını keçməkdədir ki, heç zaman onların axırına çıxma bilməyəcək.

Lap onları başa vursa da, elə bir iş görmüş sayıla bilməz, çünki sonra pillələrin aşağısına qədər enməlidir. Əgər bunu da etmiş olsa, yenə bir şey eləmiş sayılmamalıdır, çünki meydanlardan keçməlidir və meydanlardan sonra onun qarşısında birinci qəsrə əhatə edən ikinci, xarici qəsr dayanır; onun isə daha çox pillələri və daha çox meydanları var.

Onlardan sonra daha bir qəsr də vardır. Bu minvalla minillər keçəcəkdir. Əgər nəhayətdə o, çıxış qapısına çatsa, – hərçənd bu, çox-çox müşkül bir məsələdir – o zaman hələ dünyanın mərkəzi sayılan və insan qaraltıları ilə dolu olan paytaxt qarşısında dayanır.

Heç kəs oradan kənara çıxmağa qüdrəti yoxdur, o da qalsın bir ölünün sifarişini özü ilə apararın... Artıq axşam düşdüğü üçün siz öz evinizin pəncərəsi qırağında oturursunuz və elə bil bütün bu macəranı gerçək bir rüyada görürsünüz.

Çevirəni: M.Məhəmmədi

PREZİDENTİN MÜAVİNİ : “ÖLKƏ SİYASƏTİNDƏ QADINLAR AZLIQ TƏŞKİL EDİR”

İran prezidenti Həsən Ruhaninin qadın, ailə məsələləri üzrə müavini Şahindoxt Mövlaverdi hakimiyyətin yüksək eşalonusunda qadınların az təmsil olunduğunu bildirib

İran KİV-lərinin verdiyi məlumata görə, o deyib ki, bu problemlə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Tehranda keçiriləcək qurultayına hazırlıq zamanı qarşılaşıblar.

Prezident müavini vurğulayıb ki, yalnız keçmiş prezident Mahmud Əhmədjadın hökumətində səhiyyə naziri qadın olub – Mərziyyə Dəstçeri.

AMERİKA KONQRESMENLƏRİNİN YARISI MİLYONÇULARDIR

ABŞ Konqresi Senatının və Nümayəndələr Palatasının 534 üzvündən 268 nəfərindən hər birinin malik olduğu aktivlərin məbləği bir milyon dollardan artıqdır

Belə vəziyyət ABŞ tarixində ilk dəfə qeydə alınmışdır. “Məsul Siyasət Mərkəzi” adlı ictimai təşkilat 2012-ci il üçün açıqlanmış əmlak bəyannamələri barədə məlumatı OpenSecrets.org saytında dərc etmişdir.

Ölkədəki iki aparıcı partiyanın nümayəndələrinin maddi təminat səviyyəsi təxminən eynidir. Demokrat konqresmenin əmlakının məbləği orta hesabla 1,04 milyon dollara, respublikaçı konqresmenin əmlakının orta dəyəri isə düz bir milyon dollara bərabərdir.

Senatorlar aşağı palatadan olan həmkarları ilə müqayisədə xeyli varlıqlırlar: 896 min dollara qarşı 2,7 milyon dollar.

Ən təminatlı konqresmen - Respublikaçılar Partiyasının üzvü Darrell İssa Nümayəndələr Palatasında Kaliforniya ştatını təmsil edir. İssa maşınların qaçırılmasına qarşı mübarizə sistemləri alveri hesabına 598 milyon dollar gəlir əldə etmişdir.

Ən yoxsul konqresmen isə Respublikaçılar Partiyasının digər üzvü, Kaliforniyadan olan Devid Valadaodur. O da Konqresin aşağı palatasının üzvüdür. Valadaonun ailəsinə məxsus süd fermasının 12

milyon dollardan artıq borcu vardır.

Məsul Siyasət Mərkəzinin direktoru Şeyla Krumhols Frans-Press agentliyinə müsahibəsində demişdir: “Bizim vətəndaşlar Vaşinqtonda onların mənafeələrinin təmsil olunmasını təminatlı insanlara etibar edirlər. Bu meyil dəyişməz qalır”.

Mərkəzin direktoru daha sonra demişdir ki, maliyyə vəziyyətinin yaxşı olması seçkiqabağı kampaniyaların uğurla aparılması üçün də zəruri şərtidir.

Bununla bərabər, hazırda Konqresə siyasi təsisat kimi etimad səviyyəsi sosioloji araşdırmalar tarixində ən aşağı göstəricilərdən birinə bərabərdir.

Qanunvericilərin şəxsi sərvətləri barədə məlumatların Məsul Siyasət Mərkəzi tərəfindən dərc edilməsi Konqresdə minimum əməkhaqqının və işsizliyə görə müavinətlərin məbləği barədə debatların davam etməsi ilə eyni vaxta təsadüf etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bir tərəfdən amerikalıların gəlirinin artması, digər tərəfdən inflyasiya prosesləri ilə əlaqədar indiki vaxtda bir milyon dollar Morqan və Rokfeller dövründə olduğu kimi sanballı məbləğ deyildir.

BU İL DÜNYADA NEFT SƏRFİYYATI ARTAÇAQ

Beynəlxalq Enerji Agentliyi (BEA) 2014-cü il üçün artıq ikinci dəfə global neft sərfiyyatının proqnozunu artırmışdır

BEA hesab edir ki, aparıcı dövlətlərin iqtisadi inkişafının artım tempinə uyğun olaraq enerjiyə olan tələbatı da artacaqdır. Agentlik sutkalıq istehlak həcmnin 1,3 milyon barrel artaraq 92,5 milyon barrelə yüksələcəyini ehtimal edir. Xatırladaq ki, 2013-cü il üçün bu göstərici 91,2 milyon barrel olmuşdur.

KABULDA QADIN POLİS RƏİSİ VƏZİFƏSİNDƏ

Əfqanıstan paytaxtı Kabulun rayonlarından birinin polis rəisi vəzifəsinə ölkə tarixində ilk dəfə qadın təyin olunub

BBc-nin məlumatına görə, ölkənin Daxili İşlər Nazirliyinin təmsilçisi bildirib ki, bu, qadınların rolunun hakimiyyət tərəfindən dəyərləndirilməsi deməkdir.

Mənbənin məlumatına əsasən, Kabulda cinayətkarlığın səviyyəsi çox yüksəkdir. Yeni polis rəisi Calə Bəyazın tabeliyindəki asayiş keşikçilərinin çoxu kişidir. Son zamanlar Əfqanıstanda dövlət vəzifəsində çalışan qadınlara basqın edilib.

Bu il yanvarın əvvəlində ölkənin qərbində yaraqlılar yerli administrasiyanın qadın məmurunu öldürüblər. Ötən ilin sentyabrında Gilmendə boyun nahiyəsindən güllə yarası almış qadın polis bir müddət sonra ölüb. Bu olaydan iki ay öncə həmin vəzifədə çalışan başqa bir qadın da qətlə yetirilmişdi.

DÜNYADA ORTA ÖMÜR NEÇƏ İLDİR?

Dünya ölkələri arasında ən uzun ömür sürən qadınlar Honqkonqda, kişilər isə İsveçrə və İslandiya yaşayırlar

Honqkonqda qadınların orta ömrü 87 ildir. Ən qısa orta ömür isə Afrika ölkəsi olan Siyerra Leonədə qeydə alınmışdır: cəmi 45 il.

Qadınlar arasında orta ömür uzunluğuna görə sonrakı yerləri 86 illə Yaponiya və San Marino tutur. Fransa, İtaliya, İspaniya və İsveçrədə qadınlar orta hesabla 85 il, Avstraliya, Avstriya, İslandiya, İsrail, Cənubi Koreya, Lüksemburq, Malta, Norveç, Portuqaliya, Sinqapur və İsveçdə 84 il, Belçika, Kanada, Almaniya, Yunanıstan, İrlandiya, Hollandiya, Yeni Zelandiya və Sloveniyada 83 il yaşayırlar.

Kişilərin orta ömrü qadınlara nisbətən 5-6 il qısadır.

İsveçrə və İslandiya kişilər orta hesabla 81 il ömür sürürlər ki, bu da dünyada ən yüksək göstərici sayılır. Sonrakı yerləri 80 il orta ömürlə Avstraliya, Honqkonq, İsrail, İtaliya, Malta, San Marino, Sinqapur və İsveç tutur.

Türkiyədə orta ömür qadınlar arasında 78, kişilər arasında 71 ildir.

Ən çox yaşlı insanların olduğu ölkə Yaponiyadır. Bu ölkədə hər dörd nəfərdən biri 65 və daha yuxarı yaşdadır. 127,3 milyon əhalisi olan Yaponiyada 30,5 milyona yaxın yaşlı insan yaşayır. Almaniya və İtaliyada yaşı 65 və daha yuxarı olan insanlar əhalinin hər yüz nəfərindən 21-ni təşkil edir. Bolqarıstan, Portuqaliya, İsveç və Yunanıstanda bu göstərici yüzdə 19, Finlandiya, Avstriya, Belçika, Estoniya və İspaniyada isə yüzdə 18-dir.

Çində hər yüz nəfərdən 9-nun, yəni 122,3 milyon nəfər yaşı 65 və daha yuxarıdır. Dünyada əhalisinin sayına görə (1,2 milyard) ikinci yerdə olan Hindistanda hər yüz nəfərdən cəmi 5-i 65 il və bundan yuxarı ömür sürür.

Orta ömrün ən qısa olduğu ölkələr Qərbi Afrikadadır. Qara qitədəki Siyerra Leone respublikasında insanlar orta hesabla 45 il yaşayırlar. Bu, dünya üzrə ən qısa orta ömürdür. Afrika qitəsinin kasıb ölkələrində orta ömür 45-59 yaş arasında dəyişir.

LATVİYADA İLK DƏFƏ BAŞ NAZİR QADIN OLDU

Yanvarın 22-də Latviya parlamenti ölkə tarixində ilk dəfə qadının başçılıq etdiyi hökumətin yeni tərkibini təsdiq etmişdir

Yeni hökumətə Latviya Respublikasının tarixində ilk dəfə qadın baş nazir - Laymdota Strauyuma rəhbərlik edəcək.

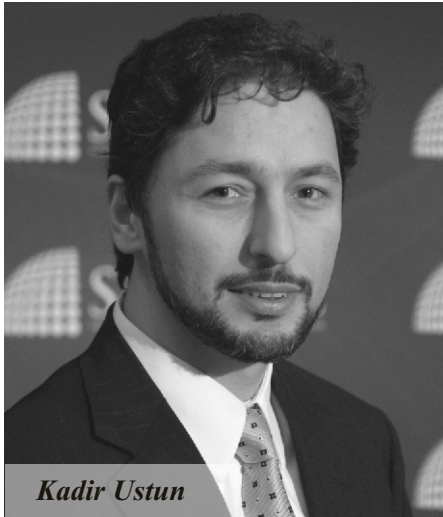
Baş nazir olmuş Strauyumanın namizədliyini və yeni Nazirlər Kabinetinin tərkibini səsvermədə iştirak edən 100 deputatdan 64-ü dəstəkləmişdir.

Əvvəllər əkinçilik naziri vəzifəsində çalışmış L.Strauyumanın baş nazir vəzifəsinə namizədliyi "Yedinstvo" və İslahatlar Partiyası tərəfindən irəli sürülmüşdür. Onun namizədliyini ölkə prezidenti Andris Berziş də dəstəkləmişdir.

AK PARTY-GULEN SPLIT POLITICAL FALLOUT FROM CORRUPTION PROBE

**KADIR USTUN,
EROL CEBECI**

Yet another political crisis in Turkey has dominated the headlines since December 2013. What should have normally been treated as a judicial case of corruption allegations turned into a major political crisis because of the timing and the way the investigations were carried out. Few doubt that this was a political move against the government from a network of prosecutors, judges, and police affiliated with the Gulen movement. The overall goal of this move remains unclear but it has done enough damage by implicating the ruling AK Party government in corruption charges ahead of the municipal elections in March 2014 and the presidential elections in June 2014. Whether this will cost the AK Party substantial losses in the upcoming elections remains to be seen but the legacy of the political fallout from this episode will determine the future of democratic conservative politics in Turkey.

On December 17, an Istanbul prosecutor ordered the arrests of businesspeople, relatives of politicians and bureaucrats. The corruption allegations in three separate “secret” investigations were bundled together into an overnight string of arrests. In the government's view, the investigations

were politically motivated and they were timed and packaged in a way to create an outsized effect to embarrass and perhaps to bring down the government. It was troublesome that both the prosecutor and the police chiefs conducting the raids had kept these investigations secret from their immediate superiors for more than a year. The investigations were not posted to the police intranet to avoid oversight and the prosecutor kept the investigation under wraps from the Chief Prosecutor. Moreover, to win over public opinion in the very first hours of the investigation, the police leaked alleged evidence (such as cash being stored in shoeboxes) to media outlets. Similar tactics had been used before, during investigations into the army officers as well as during the match-fixing investigations into the Fenerbahce football club.

In the latest graft probe, instead of acting at the time of the alleged wrongdoings, a network of police chiefs and prosecutors had compiled dossiers on influential figures close to the government for a politically opportune time in the future. When the time was right, these separate investigations were brought together and put to “good use.” The arrests came in the wake of the political fight over the closure of the university exam prep schools, institutions from which the Gulen movement has benefited over the years both financially and in terms of human capital. On the eve of the upcoming municipal elections in March, the ruling party seemed most vulnerable to political scandals. As the Gulen movement failed to force the government into canceling its plans to close down the prep schools (although a modified version of the law delayed it to 2015), the time seemed ripe for an all-out political assault on the Erdogan government.

A History of Judicial Overreach

The Turkish judiciary has never been depoliticized. In fact, for the longest time, it has been a pillar of the civil-military establishment. With the 2010 referendum, the high judiciary was opened to a broader base of judges and prosecutors

under this government's watch. While the judiciary remained independent and theoretically more broadly based, it has remained closed to the outside world and more importantly to any civilian oversight. Its deeply corporatist culture remains strong and in the absence of a civilian made constitution, the judiciary continues to distribute justice based on a military-made constitution that is a remnant of the 1980 coup. The logic of this constitution remains such that its main focus is to protect the state against the civilians rather than the reverse. Thus, there are many restrictive and undemocratic laws on the books that can be used to curtail civilians' initiatives such as the negotiations with the PKK leadership to end the decades-old Kurdish question. The government has to do more to bring the Turkish judicial system in line with democratic norms and practices in order to prevent future incidents of abuse of judicial power as a political tool.

In 2004, the AK Party government transformed the State Security Courts (DGM) – which had caused thousands of human rights cases to be brought against Turkey at the European Court of Human Rights (ECHR) – into civilian courts with special powers that can try military officers as well as organized crime. Prosecuting coup plotters had not been constitutionally possible based on the military-made 1982 Constitution's articles, which gave virtual immunity from coup charges to military personnel. Special powers were necessary to overcome legal hurdles preventing the trial of planners and instigators of coups in Turkey. However, a close alliance between the prosecutors, police chiefs, and judges led to these courts' excesses and overreach (long detention periods, extended trials, questionable evidence admitted, arrest-first-collect-evidence-later practices etc.).

More recently, the government ended these special courts but allowed their current cases at the time to continue so as not to disrupt the pending cases. The government defended the prosecution of the coup-plotters in the past but it had to face the political cost created by the judicial excesses. At some point, even the Prime Minister himself complained that the government was running out of generals to run the military because of the judiciary's excessive zeal in prosecuting so many high-level military personnel (including former chiefs of staff). Over the past several years, an overly aggressive judiciary along with its alliance with some police chiefs and like-minded judges

appeared to be going after their rivals (political and otherwise) rather than delivering timely justice.

An Istanbul prosecutor's attempt to question the chief of intelligence, Hakan Fidan, in February 2012 over his conduct of the secret talks with PKK representatives in Oslo was interpreted as the most concrete sign of judicial overreach. This was also the peak of a political struggle simmering under the surface between the Gulen movement and the AK Party government. While the government set out to undertake historic talks with the PKK, the judiciary attempted to question (and possibly indict) the chief of intelligence. In the latest graft probe, the arrows had now turned against the government with which the Gulen movement had a variety of disagreements over several issues including foreign policy items, the Kurdish peace process, and most recently, the proposed closure of university exam prep schools.

The investigations launched on December 17 led to the resignation of four ministers and a major cabinet reshuffle (which was in the works prior to this incident). While addressing the charges leveled against the government ministers, the Prime Minister has also taken measures to ensure that such a political move cannot be repeated in the future. Reassigning and demoting hundreds of police chiefs throughout the country should be understood in this context. The government submitted legislation to restructure different branches of the High Council of Judges and Prosecutors (HSYK) to bring it under further civilian oversight through the parliament. This body oversees the handling of judicial cases and assignment of judges and it is widely believed to be dominated by Gulenist sympathizers. Politically, the latest measure aims to decrease the dominance of Gulen affiliated judges and prosecutors in this body. The AK Party and opposition party lawmakers are currently working on a compromise over a constitutional change that would allow the members of the HSYK to be nominated by the parliament. The goal and strategic impact of such a change would be such that a single group could not dominate this council.

While there is nothing wrong with a judge or any government employee to belong to any religious or cultural group, the issue at hand is whether the members of such a group are acting in unison for political purposes beyond what their bureaucratic or judicial offices allow them to. Also, whether they use the power of the bureaucracy and the courts to go after their political rivals. There is a

strong conviction among many in Turkey that this is the case with the followers of the Gulen movement. While this problem should be dealt with – as no state would allow its bureaucracy to operate outside its mandate and beyond the limits of the rule of law – it should not lead to curtailing of any corruption allegations. The AK Party government has to show that it has no tolerance for corruption. In the meantime, there is an urgent need to reform the judiciary in Turkey to move it away from delivering political blows from one group to another so that it can focus on delivering timely justice to all.

Political Implications

The AK Party government's alliance with the Gulen movement seems to have come to an end as the government believes the movement's followers within the state overstepped the bounds of state power for the political purposes of and the interests of their own movement. The political fallout from this episode has been quite significant. In the short-term, it looks to be beyond repair. The government is engaged in reshuffling police chiefs under the Interior Ministry's authority to prevent a similar political operation from happening again. It will likely introduce legislation to establish a judicial police force. The government also introduced legislation that would bring some sort of parliamentary oversight of the judiciary. The AK Party government has signaled that it will make every effort to ensure that no networks entrenched within the state can utilize the state's power to operate according to their own political agendas.

The government can be criticized for not doing enough in the past against the judiciary's excesses during the prosecution of the coup cases although it was deemed to be a necessary evil by many. The military had appeared invincible and being able to even try officers before the civilian courts was an accomplishment in itself. However, this should not have been a reason to tolerate violations of the alleged coup-plotters' civil rights. In the end, the psychological affect of finally being able to go after the military establishment resulted in a network of over-zealous prosecutors and police chiefs who feel ever powerful to go after any political rival. The reform of the judiciary for the well being of Turkish democracy is unavoidable but the government needs to take great care not to allow the perception that it is trying to curtail the independence and effectiveness of the judiciary in Turkey.

The ultimate goal of the Gulen movement in making this political move against the Erdogan

government remains open to speculation. One obvious theory is that they seized the moment when the government needed stability and calm most ahead of the local elections to force the government to abandon its plans to shut down the prep schools. More broadly, the aim seems to have been to prevent a weakened Erdogan from becoming the next president of the country. What is clear, however, is that this is a major turning point between the two former allies, the AK Party and the Gulen movement. A major split is unfolding and we have yet to see how this might impact the upcoming municipal and presidential elections in 2014.

The true measure of the support of the Gulen movement to the AK Party during the past elections has remained elusive. It is unclear how the movement's supporters will vote in the upcoming elections and whether they will actively work against the AK Party. Either way, electoral losses, if any, will be sustainable for the party. Yet, the pro-Gulen media outlets have already done much damage to the country's image abroad, which they have been critical in helping to build over the past several years. If the AK Party continues to be successful at the ballot box, the Gulen movement will have lost much political leverage with the party. There is already a deep lack of trust and goodwill between the movement's sympathizers and the party's base. This split may have been unavoidable but the definitive consequence will likely be a loss of strategic influence for the movement within the bureaucracy and the judiciary.

Everyone in Turkey, including the Gulen movement's members, acknowledges that no “parallel structures” can or should exist within the state. If Turkish democracy can emerge out of this episode with its judiciary reformed along democratic lines, it will be a win for the country despite all the political damage. It will help the Gulen movement's members in public service to recognize the importance of operating within the laws and rules of the offices they hold. The AK Party government needs to go beyond resolving the current crisis and create long-term strategies to democratize the state even further. A more transparent state in which public servants act within the confines of the law and prioritize the rule of law will be beneficial for all.

setadc.org

İŞÇİ İNTİZAM MƏSULİYYƏTİNƏ HANSI HALDA CƏLB OLUNUR?

İşçilər əmək və icra intizamını pozduqda, intizam məsuliyyətinə cəlb edilirlər

Bakı Hüquq Mərkəzi (BHM) hüquq şirkətinin hüquq məsləhətçisi Pərviz Hüseynov bildirib ki, intizam məsuliyyəti yalnız işçi intizam xətası törətdikdə yaranır. Belə ki, işəgötürən, işçi vəzifələrini yerinə yetirmədikdə və ya hüquqlarından sui-istifadə etdikdə və yaxud əmək müqaviləsi üzrə öhdəliklərini icra etmədikdə intizam məsuliyyətinə, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda isə digər məsuliyyətə cəlb edilir.

P.Hüseynovun sözlərinə görə, işçi əmək funksiyasını tam və ya qismən yerinə yetirmədikdə, yaxud keyfiyyətsiz yerinə yetirdikdə, əmək qanunvericiliyi və əmək müqaviləsi ilə müəyyən edilmiş vəzifələrini, müəssisədaxili intizam qaydalarını pozduqda işəgötürən ona intizam tənbehlərindən birini verə bilər.

P.Hüseynov bildirib ki, Əmək Məcəlləsində intizam tənbehinin töhmət, sonuncu xəbərdarlıqla şiddətli töhmət, kollektiv müqavilələrdə nəzərdə tutulmuşdursa, aylıq əmək haqqının 1/4-i məbləğindən çox olmamaq şərti ilə cərimə etmək, işdən çıxarma kimi növləri müəyyən edilir.

“İşəgötürən intizam tənbehini verərkən işçinin şəxsiyyətini, kollektivdə nüfuzunu, peşəkarlıq səviyyəsini, onun törətdiyi xətanın xarakterini nəzərə almalıdır. Qeyd olunan intizam tənbehlərindən hər hansı biri tətbiq olunmadan işçiyə yazılı və ya şifahi qaydada xəbərdarlıq edilə bilər. Xəbərdarlıq intizam tənbehi sayılır”.

Hüquq məsləhətçisi qeyd edib ki, intizam tənbehi verilməzdən öncə işəgötürən işçidən yazılı izahatın verilməsini tələb edir. İşçinin yazılı izahat verməkdən imtina etməsi ona intizam tənbehi verilməsini istisna etmir: “İntizam tənbehi, işçi tərəfindən əmək və ya icra intizamının pozulduğu aşkar edildiyi gündən bir ay keçənədək verilə bilər. İşçinin xəstə olduğu, yaxud məzuniyyətdə, ezamiyyətdə olduğu vaxt həmin müddətə daxil edilmir”.

Vəkilin sözlərinə görə, intizam xətasının törədildiyi gündən 6 ay keçdikdən sonra işçiyə intizam tənbehi verilə bilməz. Müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin auditinin (yoxlanılmasının, təftiş aparılmasının) nəticələri ilə aşkar edilmiş vəzifə hüquqpozması ilə bağlı intizam xətalara görə isə işçiyə həmin xətlər törədildiyi gündən iki il keçdikdən sonra intizam tənbehi verilə bilməz. Cinayət işi üzrə icraat bu müddətə daxil edilmir.

İntizam tənbehi, yalnız işçi ilə əmək müqaviləsi bağlamaq, onun şərtlərini dəyişdirmək və ona xitam vermək səlahiyyətinə malik olan işəgötürən, yaxud da

işəgötürən tərəfindən səlahiyyət verilmiş şəxs tərəfindən verilə bilər.

Bir intizam xətasına görə yalnız bir intizam tənbehi verildiyini deyən hüquqşünas bildirib ki, intizam tənbehi işçiyə, işdə olduğu iş günü ərzində verilə bilər. Məzuniyyətdə, ezamiyyətdə olan, əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirmiş işçiyə bu müddət ərzində intizam tənbehi verilə bilməz: “İntizam tənbehi işəgötürənin əmri (sərəncamı, qərarı) ilə verilir. İşçi həmin əmrlə (sərəncamla, qərarla) tanış edilməli və onun tələbi ilə əmrin surəti ona təqdim olunmalıdır. İntizam tənbehi verilməsi barədə əmrə (sərəncamda, qərarda) işçinin şərəf və ləyaqətini alçaldan, onun şəxsiyyətini, mənəvi hisslərini gözdən salan, habelə intizamsızlığına görə qisas almaq motivli məlumatların göstərilməsi yol verilməzdir”.

Vəkil qeyd edib ki, intizam tənbehi əməlin aşkarlandığı vaxtdan 1 ay müddətində verilə bilər.

İntizam tənbehi verilən gündən 6 ay müddətində qüvvədə olur. Bu müddət ərzində işçi yeni bir xəta törətməzsə, o, intizam tənbehi almamış hesab olunur: “İntizam tənbehinin qüvvədə olduğu müddət ərzində əmək funksiyasını yüksək peşəkarlıqla yerinə yetirdiyinə, müəssisədaxili intizam qaydalarına əməl etdiyinə görə işçi hər hansı həvəsləndirmə vasitələri ilə mükafatlandırılırsa, mükafatlandırıldığı gündən ona verilmiş intizam tənbehi qüvvədən düşmüş hesab edilir”.

Hüquq məsləhətçisi qeyd edib ki, işçi intizam tənbehi verərkən işəgötürən tərəfindən qanunvericiliyin tələblərinin və onun hüquqlarının pozulduğunu iddia edərsə, fərdi əmək mübahisəsinin həlli üçün məhkəməyə müraciət edə bilər.

Trend

PƏRVİZ ZARE ŞAHMƏRƏSİNİN “QARABAĞNAMƏ” ƏSƏRİ HAQQINDA

*Namiq Musalı,**tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent**Xəzər Universiteti Tarix və arxeologiya departamentinin müəllimi*

Tehran şəhərinə son elmi ezamiyyətimiz zamanı tariximiz üçün əhəmiyyətli olan bir sıra mənbələri və araşdırma əsərlərini əldə etdik. Bu əsərlər arasında İran tarixçisi Pərviz Zare Şahmərəsinin Qarabağ tarixi ilə bağlı monoqrafiyası xüsusi aktualıq kəsb edir. “Qarabağname: əz ədvar-e köhən ta doure-ye moaser” (“Qarabağnamə: qədim zamanlardan müasir dövrə qədər”) adını daşıyan və 626 səhifə həcmində olan monoqrafiya hicri-şəmsi təqviminə 1389-cu (miladi 2010-2011) ildə Tehranın “Şirazə” nəşriyyatında 500 tirajla farsca nəşr edilmişdir. Kitab ön sözdən, yeddi fəsildən, nəticədən, əlavələrdən və istifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir. Əsərin müəllifi İranda Qarabağ və ümumiyyətlə Azərbaycan tarixi ilə bağlı görkəmli mütəxəssislərdən biridir.

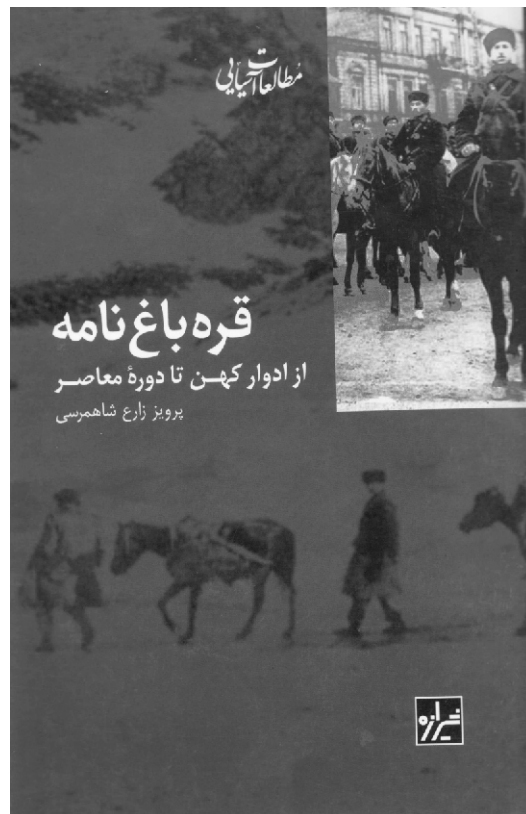
P.Z.Şahmərəsi “Ön söz”də Qarabağın tarixi əhəmiyyətinə və bu əsəri qələmə almasının səbəblərinə toxunur. O, rəsmən Azərbaycan Respublikasına məxsus olan Dağlıq Qarabağın və ona bitişik bölgələrin erməni işğalı altında olduğunu xüsusi vurğulayır. Müəllif Qarabağ tarixi ilə bağlı araşdırmalara hələ 1990-cı illərin əvvəllərində başlamışdır. Həmin vaxt SSRİ-nin dağılması nəticəsində yeni müstəqillik əldə etmiş dövlətlərin İranda tanınması və tədqiqi zərurəti yaranmışdı. Məsələyə bu prizmadan yanaşan müəllif, İran sərhədləri yaxınlığında baş verən Qarabağ konfliktini diqqətdə saxlayaraq, Qarabağın ümumi tarixini tədqiq etmək fikrinə düşmüşdür. Qarabağa dair ilk kitabını hələ hicri-şəmsi 1376 / miladi 1997-98-ci ildə İran Xarici İşlər Nazirliyinin xətti ilə nəşr etdirən tarixçi sonralar da bu sahədə tədqiqatlarına davam edir, daim yeni materiallar toplayır və beləliklə, onun ilk kitabının çapından 13 il sonra haqqında bəhs etdiyimiz monoqrafiya işıq üzünə görünür.

Monoqrafiyanın altı paragrafdan ibarət I fəslə **“Qarabağda insanın, mədəniyyətin və hökumətin peyda olması”** adını daşıyır. Bu fəsildə əsasən Qarabağın islamiyyət-

dən öncəki tarixi dəyərləndirilmişdir (səh. 1-57).

Fəslin ilk paragrafı Qarabağın coğrafiyasına və təbiətinə həsr edilmişdir. P.Z.Şahmərəsi “Qarabağ” adının XIV-XV əsrlərdə ortaya çıxdığını iddia edən bəzi erməni alimlərinin fikirləri ilə razılaşmır. Onun tədqiqatından bəlli olur ki, hələ XII əsrdən etibarən bəzi erməni mənbələri bu vilayəti “Qarabağ” adlandırmağa başlamışlar. Tədqiqatçı belə nəticəyə gəlir ki, əgər “Qarabağ” ifadəsi vilayət adı olaraq artıq XII əsrdə erməni mənbələrinə keçmişdirsə, deməli, bu ad müsəlman türk camaatının arasında bundan çox əvvəllər şifahi şəkildə populyarlıq qazanmışdır (səh. 1-12).

I fəslin 2-ci paragrafı “Qarabağın arxeologiyası” adlanır. Lakin bu fəsildə təkcə arxeologiya deyil, ümumiyyətlə Qarabağın qədim tarixinin böyük bir hissəsi şərh edilmişdir. Müəllif Qarabağı bəşəriyyət tarixinin ən qədim ocaqlarından biri hesab edir və buranın bir milyon illik tarixi keçmişə malik olduğunu bildirir.

P.Z.Şahmərəsi bir sıra İran alimlərinin fikirlərinin əksinə olaraq, hələ qədim dövrlərdən başlayaraq Azərbaycanda və o cümlədən də Qarabağda türk tayfalarının məskunlaşdığını irəli sürür. Məsələn, o, m. ö. VII əsrdə Cənubi Qafqaza gəlmiş sakaları (sakları) türk mənşəli tayfa hesab edir,

onların əsas mərkəzinin bugünkü Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşdiyini göstərir və Qarabağın da onların hökmü altında olduğunu ifadə edir. Sözügedən paraqrafta yenə erməni alimləri ilə polemikaya giren tədqiqatçı Artsax sözünün ilk variantlarına hələ Urartu mənbələrində rast gəlinmədiyini yazaraq, bu coğrafi adın ermənicə ola biləcəyini güman etmir. Onun fikrincə, Artsax sözü ya qədim İran dillərində “qərb tərəf” mənasındadır, ya da türk mənşəli tayfa olan sakaların adı ilə bağlıdır (səh. 12-24).

Fəslin 3-cü paraqrafında Bərdə şəhərinin qədim və erkən orta əsrlər tarixinə nəzər salınmışdır. Tarixçinin ilkin mənbələrdən gətirdiyi iqtibaslar Bərdənin tarixən Azərbaycanın tərkib hissəsi olduğunu göstərir (səh. 24-32).

4-cü paraqrafta Albaniya (Qafqaz Albaniyası) dövlətindən söz açılmışdır. Müəllif haqlı olaraq, Qarabağın qədim dövrlərdən Azərbaycan dövlətlərinin (Albaniyanın, qismən də Atropatenanın) daxilində yer aldığını qeyd edir (səh. 33-47).

5-ci paraqraf “İslamdan öncə Qafqazın dini vəziyyəti” mövzusunda həsr edilmişdir. Qafqaz Albaniyasının VII əsrə qədərki dini vəziyyətini şərh edən İran tarixçisi İslamiyyətin Qafqaza gəlişindən sonra erməni kilsə xadimlərinin alban kilsəsinə qarşı yürütdükləri hiyləgər siyasəti ifşa edir və bu siyasət nəticəsində alban xalqının müsəlmanlaşmamış hissəsinin qriqoryanlaşmağa və erməniləşməyə başladığını vurğulayır: “Ermənilər yaranmış vəziyyətdən Qarabağı dini cəhətdən özlərinə tabe etmək üçün yarılanmağa səy göstərirdilər. Erməni diplomatiyası çalışırdı ki, Bizans və İslam xilafəti arasında müharibədə ərəblərin tərəfini tutsun. Onların qəsdı bu idi ki, Albaniyanı Bizansla dostluqda ittiham etsinlər... və xilafətin köməyi ilə bu ölkənin kilsəsini özlərindən asılı vəziyyətə salsınlar. Onlar axırda alban kilsəsini erməni kilsəsinə tabe etməyə müvəffəq oldular və bu zamandan etibarən Dağlıq Qarabağın aborijen əhalisinin (Qarabağ albanlarının – N.M.) əvvəlcə qriqoryanlaşması, daha sonra isə erməniləşməsi prosesi başladı” (səh. 47-50). Müəllifin bu mövqeyi Azərbaycan tarixşünaslığında mərhum akademik Z.M. Bünyadov tərəfindən irəli sürülmüş konsepsiya ilə uyğunluq təşkil etməkdədir.

İlk fəslin son paraqrafı “Girdman dövləti” adlanır. Burada Mehranilər sülaləsinin tarixi, Cavanşirin həyat və fəaliyyəti geniş şəkildə işıqlandırılır, həmçinin Qarabağın Albaniyanın siyasi və mədəni həyatındakı rolu ön plana çəkilir. Müəllif bu paraqrafta da erməni din xadimlərinin Albaniyaya qarşı məkrli planlarından və riyakar oyunlarından bəhs edir (səh. 50-57).

Monoqrafiyanın II fəslı üçün **“Qarabağ İslam dövründə”** başlığı seçilmişdir. VII-XV əsrlərdə Qarabağda baş vermiş proseslər haqqında burada ətraflı məlumat alırıq. Fəsil daxilində dörd paraqrafa yer verilmişdir (səh. 59-92).

Bu fəslin ilk paraqrafı “İslamın Qarabağa varid olması” probleminə ayrılmışdır. Həmin paraqrafta Qarabağın xilafət tərkibindəki vəziyyəti nəzərdən keçirilir. Müəllif bildirir ki, bu mərhələdə Qarabağ əhalisinin çox hissəsi müsəlmanlığı qəbul etsə də, Dağlıq Qarabağdakı albanlar xristian inancında qalmaqda davam etdilər və mənşəcə erməni olmayan bu insanlar, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, tədricən qriqoryanlaşdılar və erməniləşdilər. Tarixçinin xürrəmilər hərəkatı haqqında məlumatı da diqqəti çəkir: “Azərbaycanlı qəhrəman Babək Xürrəmdinin Abbasilər hökuməti əley-

hinə qiyamı xalq etirazının ən bariz örnəklərindən biridir” (səh. 59-64).

II fəslin 2-ci paraqrafı “Abbasilərdən sonrakı müstəqil hökumətlər” adlandırılmışdır. Paraqrafta Qarabağın tarixi IX-XI əsrlərdə Azərbaycanda mövcud olmuş feodal dövlətlərinin – Sacilərin, Salarilərin, Rəvvadilərin, Şəddadilərin və Şirvanşahların tarixi ilə bağlı məsələlərlə paralel şəkilə şərh edilir (səh. 64-74).

“Moğol yürüşü” adını daşıyan növbəti paraqrafın əvvəlində Azərbaycandakı, o cümlədən Qarabağdakı Səlcuq idarəçiliyi və Səlcuqlar dövründə bu bölgədəki etnik proseslər öz əksini tapmışdır. Tədqiqatçı vətənimizdə və onun tərkib hissəsi olan Qarabağda türklərin qədim zamanlardan etibarən məskunlaşdığını və yaşadığını, Səlcuqların gəlişindən xeyli əvvəl burada türk dilinin rəvac tapdığını etiraf edir. Amma buna baxmayaraq, o, türk dilinin XI əsrə qədər bu regionda digər qədim yerli dillərlə yanaşı mövcudluğunu və türkcənin ölkəmizin hakim dilinə çevrilməsinin Səlcuqların gəlişi ilə əlaqədar olduğunu irəli sürür.

Bu paraqrafta 1240-cı ilin sonunda moğol-tatarların Qarabağdakı Laçın qalasına hücumu və bu qaladakı qanlı qırğından sonra xalq arasında oranın “Qanlı qaya” adlanması haqqında verilmiş məlumat nəzərimizi cəlb etdi. Çünki bu qala ilə əlaqədar XIII əsrdə türkcə “Qanlı qaya” adının ortaya çıxması həmin ərazidə yaşayanların Azərbaycan türkləri olduğunu göstərir (səh. 74-80).

Fəslin son paraqrafı “Qarabağ Elxanilər zamanında” sərlövhəsinə malik olmasına baxmayaraq, burada regionun Elxanilərdən sonrakı, Cəlairilərin, Qaraqoyunluların və Ağqoyunluların hakimiyyətləri dövründəki tarixi haqqında da məlumat verilmişdir.

XIV yüzilliyin sonlarında Qarabağa gələn məşhur fateh Əmir Teymur buranı çox bəyənilir. Əski qaynaqlara istinad edən araşdırmaçı yazır ki, “Qarabağın suyu və havası Teymurun xoşuna gəldiyindən, o, fərman verdi ki, istirahət etməsi üçün Qarabağın ürək oxşayan çəmənliyində çadır qurunsunlar... Teymur Qarabağın havasına və səfasına çox meyillidi”. XV əsrin hadisələri ilə əlaqədar olaraq, əsərdə qaranlıq tayfasının Qarabağın siyasi həyatındakı roluna diqqət yetirilir (səh. 80-92).

“Bəylərbəyiliklər əsri, yarım-müstəqil hakimiyyət” adlanan üçüncü fəsil Qarabağın Səfəvilər və Nadir şah Əfşar dövründəki tarixinə həsr edilmişdir və dörd paraqrafa bölünmüşdür (səh. 93-144). Müəllif Qarabağ bəylərbəyilərini mərkəzdən asılı olan yarım-müstəqil hakimlər kimi təsvir etməkdədir.

İlk paraqraf mündəricatda “Səfəvilər dövlətinin züheru” adı ilə verilsə də, mətnədə “Qarabağ Səfəvilər zamanında” başlığı altında təqdim olunmuşdur. Tədqiqatçı Qarabağın Səfəvilər üçün son dərəcə əhəmiyyət kəsb edən bir bölgə olduğunu vurğulayır və bu bölgənin Səfəvi tərəfdarlarının sıx məskunlaşdığı yerlərdən biri olduğuna diqqət çəkir. O yazır ki, Səfəvilər zamanında Qarabağın türk elatlarından 15 minlik qoşun səfərbər olunurdu və bu elatlar Səfəvi xanədanına son dərəcə sədaqətli olmaları ilə fərqləndirilirdi (səh. 93-98).

Fəslin 2-ci paraqrafı “Ziyadoğlu Qacar xanədanının hakimiyyəti” məsələsinə həsr edilmişdir. Tarixçi, Şahverdi sultan Ziyadoğlunun həyatı və onun davamçıları haqqında geniş məlumat verir. Müəllif Səfəvilər dövründə Qarabağda ən çox inkişaf edən iqtisadi sahələrin maldarlıq, ipəkçi-

lik və xalçaçılıq olduğunu göstərir (səh. 98-124).

Növbəti paraqraf “Qarabağ erməniləri və Rusiyanın tamahkarlığı” adlandırılmışdır. Burada XVIII əsrin ilk rübündə ermənilərin Qarabağ üzərində hakimiyyətə yiyələnmək, tarixi Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirmək məqsədi ilə Rusiyadan kömək umması və çarizmin bu bölgədəki işğalçılıq siyasəti şərh edilmişdir. Araşdırmaçı Qarabağdakı alban mənşəli xristianların erməniləşməsinin bu dövrdə artıq başa çatdığını düşünür və onları ermənilər kimi təqdim edir (səh. 124-134).

Fəslin son paraqrafı “Qarabağ və Nadir şah” adını daşıyır. Müəllif, Nadir şahın Ziyadoğluların nüfuzunu sarsıtmaq üçün xristian mülklərinə xüsusi hüquqlar verməsini tənqid edir və Qarabağda sonralar baş qaldırmış fitnə-fəsadın təməllərinin məhz o zaman atıldığını bildirir (səh. 134-144).

Əsrin IV fəslə altı paraqraftan ibarət olub, **“Xanlıqlar dövrü, müstəqil hakimiyyət”** adını daşıyır. Bu fəsilə Qarabağ xanlığının tarixi və onun Rusiya tərəfindən işğalı haqqında məlumat verilmişdir (səh. 145-241).

Fəslin ilk paraqrafı Pənahəli xan Cavanşirə həsr edilmişdir. Müəllif onun Qarabağ və ümumiyyətlə Azərbaycan tarixində son dərəcə müsbət rol oynadığını qeyd etmişdir. Bu paraqrafta diqqətimizi cəlb edən bir məqam P.Z.Şahməhəsinin Qarabağ tarixindən bəhs edən erməni tarixçilərinin əsərlərini tənqid atəsinə tutmasıdır: “Erməni mənbələri, bir qayda olaraq, çox dolaşıqdırlar, naqisdirilər və əfsanələrlə doludurlar” (səh. 145-162).

IV fəslin 2-ci paraqrafı Pənahəli xanın oğlu İbrahim Xəlil xandan bəhs edir. Burada İbrahim xanın Qarabağ xanlığının hərbi-siyasi mövqeyini gücləndirmək yönündə gördüyü tədbirlərdən ətraflı surətdə söz açılmışdır. Müəllif rəsmi sənədlərə istinad edərək, Rusiyanın regionda nüfuzunun artmasından, erməni və gürcülərin hərbi-siyasi planlarından ehtiyatlanan İbrahim xanın Osmanlı dövlətinin Çıldır valisi Süleyman paşa ilə mütəmadi əlaqə saxladığını və qarşı Türkiyədən kömək umduğunu bildirir. Ermənilərin məkrli siyasətini ifşa edən iranlı tədqiqatçı yazır ki, “Qarabağ mülkləri Şuşa qalasını yox etmək üçün istənilən dövlətlə əməkdaşlıq etməyə hazır idilər” (səh. 162-174).

3-cü paraqrafta “Ağa Məhəmməd xan Qacarın Qarabağ həmlələri” mövzusunda söz açılmışdır. Farsdilli mənbələrdən və sənədlərdən istifadə olunaraq, mövzu haqqında geniş faktiki materiallar təqdim olunmuşdur. Molla Pənah Vaqifdən bəhs edən tarixçi onu “Füzulidən sonra Azərbaycanın dünya ədəbiyyatına bəxş etdiyi ən böyük şair” kimi səciyyələndirmişdir (səh. 174-199).

4-cü paraqraf “İranla Rusiya arasında müharibənin başlanması” adlanır. Müəllif Qarabağ xanlığının Rus – İran müharibəsi (1804-1813) zamanı mövqeyini, İbrahim Xəlil xanın ələcsizlik üzündən Kürəkçay müqaviləsinə (1805) imza atıldığını, lakin daha sonra peşman olaraq, Abbas Mirzə Qacarla bərabər Rusiyaya qarşı savaşa qərarına gəldiyini və bu üzəndə ermənilərin təhriki ilə ruslar tərəfindən öldürüldüyünü bildirir (səh. 199-213).

5-ci paraqraf “Mehdiqulu xan Cavanşir” adlanmasına baxmayaraq, orada adı çəkilən xanın fəaliyyətindən daha çox İbrahim Xəlil xanın Qarabağ tarixindəki rolu, Rus – İran müharibəsinin gedişi və Qarabağda aparılan hərbi əməliyyatlar, sülh danışıqları və Gülüstan sülh müqaviləsi (1813) haqqında məlumatlarla rastlaşırıq (səh. 214-228).

6-cı paraqraf “Qarabağ Gülüstan müqaviləsindən sonra” adlanır. Tədqiqatçı işğaldan sonra rus hakim dairələrinin Qarabağda ermənilərə himayəçilik, müsəlmanlara isə zülm etdiklərini ön plana çıxarır. Biz bu paraqrafın sonunda müəllif tərəfindən irəli sürülən belə bir fikirlə razılaşırıq ki, “Türkmənçay müqaviləsi nəticəsində Arazdan şimalda İrana məxsus bütün ərazilər Rusiya dövlətinə birləşdirildi”. Çünki müəllifin özünün də etiraf etdiyi kimi, istər Qarabağ xanlığı, istərsə də digər Şimali Azərbaycan xanlıqları rus işğalına qədər faktiki olaraq müstəqil dövlətlər idilər və onları “İrana məxsus ərazilər” kimi təqdim etmək obyektiv həqiqətdən uzaqdır (səh. 229-241).

“Qarabağ çarların hakimiyyəti dövründə” mövzusu V fəsilə şərh edilmişdir. Fəsil beş paraqrafa bölünmüşdür. Burada əsasən Türkmənçay müqaviləsindən (1828) XX əsrin əvvəllərinədək Qarabağın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatı ilə bağlı faktlar və həmin dövrdə yaşamış məşhur qarabağlılar haqqında məlumatlar yer almışdır (səh. 243-297).

“Qarabağın XIX əsrdəki vəziyyəti” adlı ilk paraqrafta Çar Rusiyasının Qarabağda müsəlmanlara təzyiq və ermənilərə dəstək siyasəti yürütdüyü ifadə edilmişdir. Müəllif rus ordusunun erməni əsilli generalı Madatovun Azərbaycanlılara qarşı zülmələrindən örnəklər vermişdir (səh. 243-254).

2-ci paraqraf “Ermənilərin Qarabağa mühacirəti” adlanır. Müəllif qeyd edir ki, Rusiya Qarabağın etnik tərkibini dəyişməkdən ötrü buraya İrandan və Türkiyədən çoxlu sayda ermənilərin köçürülməsini təşkil etmişdir. O, bu barədə çoxlu rəqəmlər və faktlar təqdim etdikdən sonra belə nəticəyə gəlir: “Qarabağın müsəlman etiqadlı türkdilli elatlarının kütləvi surətdə İrana köçməsi, eyni zamanda İran və Osmanlı ermənilərinin Qarabağa mühacirəti nəticəsində bu vilayətin cəmiyyətinin tərkibi ciddi şəkildə dəyişmişdir” (səh. 254-258).

3-cü paraqraf “Qacarlar dövrünün siyasət və hökumətində qarabağlıların rolu” məsələsinə ayrılmışdır. Burada verilmiş zəngin materiallardan aydın olur ki, qarabağlı əsilzadə mühacirlər Qacarlar dövründə İranın ictimai-siyasi həyatında xeyli mühüm rol oynamış, nazir, vali, komandan kimi yüksək vəzifələrə irəli çəkilməmişlər. Bu proses Pəhləvilər dövründə də davam etmiş və hətta Məhəmməd Rza şah Pəhləvi dövrünün axırında İran ordusunun baş qərargahının rəisi Abbas Qarabaği (1918-2000) olmuşdur. Əsərdə qarabağlı mühacirlərin nəsillərinin indi İranın hansı bölgələrində kompakt yaşadıqları və hansı soyadlarla tanındıqları haqqında da maraqlı bilgiler verilmişdir (səh. 259-274).

“Azərbaycanın musiqi və ədəbiyyatında Qarabağın rolu” fəslin 4-cü paraqrafının mövzusunun təşkil etməkdədir. Müəllif yazır ki, təkcə XIX əsrdə Şuşada 95 şair və ədib, 22 musiqişünas, 38 xanəndə, 19 xəttat, 16 naqqaş, 18 memar, 5 astronom və 16 həkim yaşayıb-yaratmışdır. O, Qarabağın, xüsusən də Şuşanın mədəni həyatı, ədəbi məktəbləri, təhsil müəssisələri, şairləri, alimləri, musiqiçiləri və s. haqqında geniş məlumat vermişdir (səh. 274-288).

5-ci paraqrafın tədqiq predmeti “1905-ci il erməni – müsəlman davası”dır. Burada ermənilərin 1895-ci ildə İngiltərə, Fransa və Rusiyanın dəstəyinə arxalanaraq, “Böyük Ermənistan” yaratmaq xəyalı ilə Şərqi Anadoluda müsəlmanlara qarşı qətlə törətdikləri, daha sonra isə bu siyasətə

ti Qafqazda davam etdirdikləri qeyd edilir. Müəllif erməni silahlı dəstələrinin 1905-06-cı illərdə Cənubi Qafqazda, xüsusən də Qarabağda azərbaycanlılara qarşı törətdikləri cinayət və vəhşiliklərdən geniş surətdə bəhs etmiş və ermənilərin bu əməllərini terrorizm kimi dəyərləndirmişdir. Tarixçi həmçinin I dünya müharibəsi illərində ermənilərin Türkiyənin şərqində (Vanda) və İran Azərbaycanında (Urmiyada) müsəlmanlara qarşı qırğınlarından və zülmələrindən söz açır (səh. 288-297).

Dörd paragrafdan ibarət VI fəsil **“Qarabağ 1917-ci il Rusiya inqilabından sonra”** adını daşıyır (səh. 299-344). Qəribədir ki, fəslin ilk paragrafı (“İngiltərənin Qarabağda oynadığı rol”) 1918-ci ilin oktyabr ayındakı hadisələrin təsviri ilə başlayır. 1917-1918-ci illərdə Qarabağda baş vermiş proseslər əsas etibarilə müəllifin diqqətindən kənar qalmış, o, hətta Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılması ilə əlaqədar məsələlərin də üstündən sükutla keçmişdir. Hiss olunur ki, əsərin bu hissəsində natamamlıq və ya boşluq mövcuddur. Sanki sözügedən fəslin əvvəlindən bir paragraf kəsilib götürülmüş və hadisələrin şərh olunmasında ki ardıcılıq və ahəngdarlıq pozulmuşdur.

Bu fəslin nəşr variantında əksini tapmış 1-ci paragrafda Qarabağın Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tərkib hissəsi olduğu vurğulanmış, ermənilərin Qarabağda separatçılıq cəhdlərinin qarşısının Azərbaycan hökumətinin bölgə üzrə valisi Xosrov bəy Sultanov və onun qardaşı Sultan bəy Sultanov tərəfindən qətiyyətlə alındığı göstərilmiş və beynəlxalq müstəvidə Qarabağ məsələsinin doğurduğu əks-səda şərh edilmişdir (səh. 299-324).

Fəslin 2-ci paragrafı “Qarabağda bolşevik hökumətinin bərqərar olması” məsələsinə ayrılmışdır. Burada Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu, bolşevik işğalı və bununla əlaqədar olaraq Qarabağdakı vəziyyət izah edilir (səh. 324-330).

3-cü paragraf “DQMV-nin təsis edilməsi” adlanır. Paragrafda Moskvanın və erməni siyasətçilərinin təşəbbüsü ilə DQMV-in yaradılmasına gedən yol və 1923-cü ildə bu qurumun elan olunması sənədlərin köməyi ilə nəzərdən keçirilir. Müəllif sovet hakimiyyətinin ilk illərində Moskva rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı haqsızlıq etdiyini və tarixi Azərbaycan torpaqlarının Ermənistanla verildiyini göstərir: “Azərbaycanın qədim vilayətləri olan Göyçə və Zəngəzur vilayətləri qoparılaraq, Ermənistanla ilhaq edildi. Bunun nəticəsində Ermənistan İranla həmsərhəd oldu. Ümumiyyətlə, sovet hökuməti dövründə Azərbaycan məmləkətinin təxminən 28 min kv. km. ərazisi alınaraq, qonşu cümhuriyyətlərə birləşdirildi. O cümlədən, Dərbənd vilayəti Dağıstana verildi. SSRİ Nazirlər Sovetinin 10 mart 1948-ci il tarixli 754 sayılı fərmanına uyğun olaraq, A.Mikoyanın rəhbərliyi altında 100 min nəfərdən çox azərbaycanlı Ermənistandan çıxarıldı” (səh. 330-341).

“Muxtariyyət halının icadından sonra Qarabağın vəziyyəti” başlıqlı 4-cü paragrafda çox qısaca şəkildə DQMV-in tarixinə nəzər salınmış, ermənilərin zaman-zaman bu vilayəti Ermənistanla birləşdirmək tələbi ilə çıxış etdikləri qeyd olunmuşdur (səh. 341-344).

VII fəsil **“Böhran, münaqişə və müharibə”** adlanır (səh. 345-532). On səkkiz paragrafdan ibarət bu fəsil ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarından etibarən baş qaldırmış Qarabağ konfliktinə həsr edilmişdir. Burada “Qorbaçovun əməli” (səh. 345-356), “Sumqayıt ssenarisi” (səh. 356-

364), “Moskvanın reaksiyası” (səh. 365-373), “Döyüşlərin başlanması” (səh. 373-388), “Bakı 1990-cı ilin yanvarında” (səh. 389-397), “Jelesnovodsk qərarı” (səh. 397-408), “Xocalı faciəsi” (səh. 408-424), “Şuşanın süqutu” (səh. 424-429), “Laçının işğalı və Naxçıvanın blokadası” (səh. 430-437), “Azərbaycanın hücumunun başlanması” (səh. 437-459), “Təhlükəsizlik Şurasının 822-ci qətnaməsi” (səh. 459-468), “Ağdamın süqutu” (səh. 468-475), “Təhlükəsizlik Şurasının 853-cü qətnaməsi” (səh. 475-483), “Təhlükəsizlik Şurasının 874-cü qətnaməsi” (səh. 483-489), “Təhlükəsizlik Şurasının 884-cü qətnaməsi” (səh. 498-495), “Azərbaycanın böyük həmləsi” (səh. 495-501), “Axırıncı atəşkəs anlaşması” (səh. 502-511), “Sülh danışıqları və onun perspektivləri” (səh. 511-532) kimi paragraflar mövcuddur. Müəllif ermənilərin iddiaları əsasında Qarabağ konfliktinin ortaya çıxmasından, hərbi əməliyyatların gedişindən, erməni silahlı birləşmələrinin dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı vəhşiliklərindən, sülh danışıqlarının vəziyyətindən, münaqişənin həlli yollarından, böyük dövlətlərin məsələ ilə bağlı yürütdükləri siyasətdən və s. geniş surətdə bəhs etmişdir. Tədqiqatçı Qarabağ münaqişəsində ümumən Azərbaycanı haqlı və zərərcəkən, Ermənistanı isə işğalçı və təcavüzkar tərəf kimi göstərsə də, İran dövlətinin rəsmi mövqeyindən çıxış edərək, respublikamızın müstəqillik illərində yürütdüyü qərbəyonumlu xarici siyasət kursunu tənqid atəşinə tutur, Azərbaycanın ayrı-ayrı siyasətçilərinə və siyasi qüvvələrinə qarşı bəzi ittihamlar səsləndirir.

Əsərin “Nəticə” hissəsində əsas etibarilə Qarabağ münaqişəsi nəticəsində yaranmış vəziyyət nəzərdən keçirilir və dəyərləndirilir. (səh. 533-538).

Kitabın “Əlavələr” hissəsində əsas etibarilə Qarabağın XX əsrdəki demografik, etnik və sosial-iqtisadi vəziyyətinə dair cədvəllər, xəritələr (səh. 539-546), Qarabağın tarixinə dair müxtəlif şəkillər, o cümlədən Xocalıda ermənilər tərəfindən öldürülmüş azərbaycanlı uşaqların fotosəkləri yer almışdır (səh. 572-582).

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı zəngindir. Müəllif araşdırmalar zamanı 500-ə qədər tarixi, coğrafi və ədəbi mənbədən, elmi əsərdən, və məqalədən istifadə etmişdir. O, Qarabağın tarixinə dair antik qaynaqları, ərəb və fars məxəzlərini, klassik azərbaycanlı və erməni müəlliflərin əsərlərini, avropalı səyyahların və diplomatların xatirələrini, müxtəlif rəsmi sənədləri tədqiq etmiş, eyni zamanda çağdaş tədqiqatçıların, o cümlədən də Azərbaycan alimlərinin əsərlərindən faydalanmışdır (səh. 547-571).

Əsərin sonunda şəxs adları, yer adları, elat, tayfa, sülalə, soy və məzhəb adları üzrə geniş indekslərə yer verilmişdir (səh. 583-626).

Monoqrafiyanı mütaliə etdikcə, Qarabağın tarix boyunca istər coğrafi, istərsə də iqtisadi, siyasi və mədəni anlamda Azərbaycana aid olduğu bariz şəkildə göz önündə canlanır. Bəzi ziddiyyətli və nöqsanlı məqamlarına baxmayaraq, həm mövzunun aktuallığı və kitabın zəngin faktiki materiallara malik olması səbəbindən, həm də ümumiyyətlə tariximizin və Qarabağ konfliktinin qonşu ölkənin elm xadiminin nəzərində necə göründüyünü izləmək baxımından P.Z.Şahmərəsinin “Qarabağnamə” əsərinin Azərbaycan dilinə tərcümə və nəşr edilməsinin faydalı olacağı qənaətindəyik.

AZƏRBAYCANLI AİLƏSİ: NECƏ QURULUR VƏ NECƏ DAĞILIR?

Akif Əlizadə,

Xəzər Universitetinin müəllimi

maddəsində cəmiyyətin başlıca özəyi olan ailənin imkan dairəsində, ələlxüsus onun yaranma dövründə və öhdəsinə kiçik yaşlı uşaqların böyüdülməsi və tərbiyə olunması məsuliyyəti düşdüyü zaman hərtərəfli mühafizə və köməklə təmin olunması təsbit edildi.

Ailənin qurulması və qorunmasına Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Pakt, həmçinin İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Haqqında Avropa Konvensiyası da təminat verib. Bundan başqa, BMT-nin Qadınlar Barəsində Ayrı-Seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğv Edilməsi Haqqında Konvensiyası da nikah və ailə münasibətlərində kişilərlə qadınların bərabərliyini bir daha bəyan etməklə ailənin qorunmasına mühüm töhfələr verdi.

Mütəxəssislərə görə, ailənin hüquqi, sosial və mənəvi varlıq (birlik) olaraq qəbul edilməsi üçün bir sıra hallar mövcud olmalıdır.

Nikah yaşı

Ölkəmizdə nikah yaşı kişilər və qadınlar üçün 18 yaşıdır. Qanun bəzi hallarda nikah yaşının 1 yaş azaldılmasına yol verir. Müstəsna hallarda 17 yaşlılar da nikaha daxil ola bilərlər. Lakin qadınlar nəinki 18 yaşına çatdıqdan sonra, hətta bundan da tez, 15-17 yaşında da (təbii ki rəsmi nikahsız) ailə qururlar. Təcrübə göstərir ki, keçmiş illərdən fərqli olaraq kütləvi olmasa da, indi də belə hallar xeyli sayda var. Ölkəmizin bir sıra bölgələrində, kənd və şəhərlərdə qızlar valideynləri tərəfindən 15-17 yaşında ərə verilir. Təbii ki, bu zaman könüllü şəkildə ailə qurmaqdan söhbət getmir; ən azından ona görə ki, o yaşda uşaq hələ ailənin nə demək olduğunu düz-əməlli başa da düşmür. Yaxud da əksinə, gənc qız ailənin nə demək olduğunu dərk etsə də, o, erkən yaşda ərə getmək haqda yox, təhsil almaq və karyera haqqında düşünür. Lakin yenə də “milli” dediyimiz adət-ənənələr hələ nikah yaşında olmayan və ya olsa da, ailə qurmaq həvəsində olmayan qıza valideynlərinə etiraz etməyə imkan vermir. Və beləcə könülsüz ailə qurulur.

Qızlarımızın valideynləri tərəfindən nikah yaşına çatmadan ailə qurmağa məcbur edilməsi hətta indiki dövrdə belə elə həddə idi ki, bunun inzibati qaydada qarşısının alınmasına zərurət yaranmışdı. Məhz buna görə də, qadını nikaha daxil olmağa məcbur etməni əngəlləmək üçün 2011-ci ildə ölkəmizin Cinayət Məcəlləsinə (CM) yeni maddə əlavə edildi. CM-nin 176-1.1-ci maddəsində qadını nikaha daxil olmağa

Ailənin qurulması üçün müvafiq nikah yaşına çatmış kişi ilə qadının könüllülük əsasında rəsmi nikaha daxil olması gərəkdir. Nikahdan sonra ərə arvadın bir mənzildə (evdə) yaşaması, onların birgə təsərrüfat aparması, birgə büdcəyə malik olması (və ümumi uşaqlarının olması) ailənin yaranması (oturuşması) üçün əsas şərtidir.

Azərbaycanlı ailəsi ölkəmizin əsas qanununun, eləcə də insan haqlarına dair qoşulduğumuz bir sıra beynəlxalq sənədlərin təminatı altındadır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsində göstərilir ki, ailə cəmiyyətin əsas özəyi kimi dövlətin xüsusi himayəsindədir.

Hələ keçən əsrin ortalarında, İkinci Dünya müharibəsindən sonra insan haqlarının müdafiəsi dünya xalqları üçün prioritet məsələyə çevrilərkən yaranan ilk sənəddə belə ailənin qorunması xüsusi vurğulandı. Ümümdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 16-cı maddəsinə görə “yetkinlik yaşına çatmış kişilər və qadınlar irqi, milli və ya dini əlamətlərinə görə heç bir məhdudiyət qoyulmadan nikah bağlamaq və ailə qurmaq hüququna malikdirlər. Onlar nikah bağlayarkən, nikah vəziyyətində olarkən və onun pozulması zamanı eyni hüquqlardan istifadə edirlər” Nikahın yalnız hər iki tərəfin sərbəst və tam razılığı ilə bağlana bilməsi, ailənin cəmiyyətin təbii və əsas özəyi olması, ailənin cəmiyyət və dövlət tərəfindən müdafiə olunmaq hüququna malik olması adı çəkilən Bəyannamədə xüsusi vurğulandı.

Daha sonra qəbul edilən digər beynəlxalq və ya regional sənədlərdə də Bəyannamənin təminat verdiyi azad və sərbəst ailə quruculuğu daha da inkişaf etdirildi. BMT-nin İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktın 10-cu

məcbur etməyə görə iki min manatdan üç min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası, 176-1.2-ci maddəsində isə eyni əməlin nikah yaşına çatmayan şəxs barəsində törədilməsinə görə üç min manatdan dörd min manatadək miqdarda cərimə və ya dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur. Qanunun mətnindən aydın olur ki, nəinki kənar şəxslər, hətta valideynlər belə qızlarını nikaha daxil olmağa məcbur etməyə görə yüngül olmayan cəza ilə üzləşə bilərlər. İddia etmirəm ki, qanun problemi birdəfəlik həll edəcək. Ancaq inanıram ki, bununla biz, qismən də olsa, belə halların azalmasına nail ola bilərik.

Mənə opponentlik edib deyə bilərlər ki, bizim ölkəmizdə də 15 yaşlı qızın ailə qurması qəbahət sayılmamalıdır; ən azından ona görə ki, sivilizasiyanın mərkəzləri sayılan bəzi qərb və şərq ölkələrində də bu yaşda ailə qurmğa qanunla icazə verilir. Fransada nikah yaşı kişilər üçün 18, qadınlar üçün 15, İtaliyada kişilər üçün 16, qadınlar üçün 14, hətta İspaniyada kişilər üçün 14, qadınlar üçün isə 12 yaş nəzərdə tutulub. Qədim, ancaq qədimliyi qədər də müasir olan, ailə-nikah münasibətlərində yüz illərin patriaxal adət-ənələrini indi də yaşadan Yaponiyada nikah yaşı kişilər üçün 18, qadınlar üçün isə 16 yaş nəzərdə tutulub. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, adı çəkilən ölkələrdəki yaş həddi simvolik xarakter daşımaqla çox nadir hallarda bu yaşda nikaha daxil olma baş verir. Məsələn, İspaniyada və gündoğan ölkədə sən 50 ildə 1 dəfə də olsun qeyd edilən yaş dövründə nikah bağlanmamışdır.

Nikahın qeydə alınma yeri

Əvvəllər nikah, bir qayda olaraq, müvafiq qeydiyyat orqanının inzibati binasında qeydə alınır. İndi isə bu mərasimlə bağlı yeni ənənə yaranmışdır. Ən azı, son onillikdə nikahın bağlanması təntənəli toy mərasimlərində baş tutur və deyə bilərəm ki, bu, əvvəlkindən fərqli və daha əlamətdar görünür.

Bir sıra qərb ölkələrində uzaq keçmişdə yaranan adət-ənənə hələ də mövcudluğunu saxlayır. Böyük Britaniyada, ABŞ-da və sair qərb ölkələrində rəsmi nikah kilsədə bağlanır. Müsəlman ölkəsi olan Azərbaycanda (dini kəsim nümayəndələri istisna olunur) kimsənin nikahının məsciddə qeyd etdirməsinə rast gəlinməmişdir.

Rəsmi nikah mütləqdir mi?

Bəzi iddialara görə, ailənin qurulması üçün rəsmi nikahın olması o qədər də vacib deyil. Əsas kimi göstərilir ki, bir sıra qərb ölkələrində minlərlə və

(bəlkə də milyonlara) insan heç bir nikahsız-filansız, yəni mülki nikahla ailə qurub və normal da həyatlarını sürürlər. (Bu zaman hətta Fransanın indiki prezidentini də misal göstərilər) Bizim ölkəmizdə də bu halın mövcudluğundan və getdikcə çoxalmasından bəhs edilir.

Bir tərəfdən bu fikirlə razılaşmaq olar ki, ailənin qurulması heç də rəsmiyyətdən və buna görə verilən “bir parça kağızdan” asılı ola bilməz. Ona görə ki, ən azından çox da uzaq olmayan keçmişdə bizdə də demək olar kütləvi qaydada rəsmi nikahsız, yəni dini kəbinlə ailələr qurulurdu. Hətta indi də nəinki bölgələrimizdə, Bakının bəzi kəndlərində belə dini kəbinlə ailə qurulur və rəsmi nikaha ehtiyac duyulmur. Yaxud da, rəsmi nikah dini nikahdan sonra bağlanır.

Digər tərəfdən, ölkəmiz hazırda Avropa strukturlarında təmsil olunsada, bizim bir toplum olaraq özümüzü köhnə qitənin sakinləri saymağımız hələ çox tezdir. Başqa sözlə, bizim ictimai şüurumuz (mədəniyyətimiz) hələ imkan vermir ki, Avropa həyat tərzini (ən azından məişət) əxz edək. Odur ki, biz ailəyə sosial və mənəvi birlik olmaqla yanaşı, həm də hüquqi birlik, yəni subyektlər arasında qarşılıqlı hüquq və vəzifələrin olmasını təmin edən birlik kimi də baxırıq. Uzunmüddətli müşahidələr göstərib ki, nikahın rəsmi qurumlar tərəfindən qeydiyyatda alınmasında ən çox maraqlı olan tərəf qadınlardır. Bu ona görə belədir ki, qadınlar evlilik dövründə və ya boşanma olarsa, qarşılaşdıqları vəziyyəti hüquqi müdafiə altına almaq istəyirlər.

Nikaha daxil olmazdan əvvəl nə tövsiyə olunur?

Ailə Məcəlləsinə görə tərəflərin nikaha daxil olmazdan əvvəl tibbi müayinədən keçməsi könlüdür. Həmçinin qanunla tövsiyə olunur ki, nikaha daxil olan şəxslər tibbi-genetik, tibbi-psixoloji və ailənin planlaşdırılması məsələləri üzrə müvafiq məsləhətlər alsın. Bundan başqa, qanun tərəflərə nikah müqaviləsi bağlamağı da tövsiyə edir. Ancaq təcrübə göstərir ki, nikaha daxil olanlar nadir hallarda tibbi müayinədən keçir, həmçinin nikaha daxil olmazdan əvvəl onlar üçün zəruri olan məsləhətləri də almırlar.

Kişi ilə qadının nikaha daxil olmazdan əvvəl və ya sonra nikah müqaviləsi bağlaması da yada düşməyən məsələlər siyahısındadır. Uzun müddətdir ki, bu barədə xeyli ictimai müzakirələr gedir, ancaq bunun hələ də heç bir faydası görünmür. Tərəflərin tibbi müayinədən keçməyə və nikah müqaviləsi bağlamağa kövrək münasibət göstərməsində mental xarakter əsas rol oynayır. Aparılmış araşdırmalarla müəyyən edilmişdir ki, nikaha daxil olan gənclər sözügedən məsələlər barədə nəinki danışmaq, heç fikirləşmək belə istəmirlər. Heç bir tətəf cürət edib qarşı tərəfə nikah müqaviləsi barədə nə isə demək, eləcə də müayinədən keçməyi təklif edə bilmir. Hesab edilir ki, bu, qarşı tərəfdə inamsızlıq

yarada və sonradan birgə həyatda fəsadlara yol açmağa bilər. Halbuki, hər iki məsələ əksər sivil ölkələrdə əməl edilməsi vacib sayılan adətə çevrilib. Fikrimcə, adı çəkilən məsələlər üzrə ölkəmizdə maarifləndirmə işi daha da gücləndirilməlidir ki, bu bizdə də adət halını alsın.

Ailə niyə dağılır?

Yuxarıda qeyd etdik ki, nikaha daxil olduqdan sonra ər-arvadın bir mənzildə yaşaması, onların birgə təsərrüfat aparması, birgə büdcənin və ümumi uşaqlarının olması ailənin oturmaşına gətirib çıxarır. Qeyd edilənlər olmadıqda və aşağıda sadalanacaq digər halların mövcudluğu ilə ailə dağılmaq təhlükəsi ilə üzləşir.

İctimai institutların araşdırmaları, eləcə də nikahların pozulması üzrə keçirilən məhkəmə proseslərinin uzun müddətli monitorinqləri əsasında müəyyən edilmişdir ki, nikahlarını pozmaq üçün məhkəməyə üz tutanların əksəriyyəti ən çoxu 5 ilədək müddətdə nikahda olan şəxslərdir. Mütəxəssislər nikaha daxil olduqdan sonrakı 5 ili ailənin dağılması üçün "risk" dövrü adlandırırlar. Ölkəmizdə ailənin dağılmasının əsas səbəbləri kimi qadının ailədaxili zorakılığa məruz qalması, ailəyə kənar müdaxilələr, ərin zərərli vərdislərə malik olması, fiziki problemlər, (uşaqların olmaması və s) xəyanət, sosial problemlər, tərəflərin xasiyyətlərinin uyğunsuzluğu və sair hallar qeyd edilir.

Ailədaxili zorakılıq ailənin dağılmasının əsas və ilkin səbəbi kimi qeyd edilir. Qadınlar boşanmadan sonra onlara olan ictimai münasibəti, bəzən isə yaxın qohumları tərəfindən qəbul edilməməsi təhlükəsi qarşılığında pis ərləri tərəfindən edilən zorakılıqlara uzun müddət dözməli olsalar da, sonda qəti qərara gəlir və boşanmaya gedirlər. Ailədaxili zorakılıq hallarının baş verməsinə rəvac verən amillər arasında yaxın qohumların ailələrə (əsasən gənc ailəyə) müdaxiləsi, ərin işləməməsi və zərərli vərdislərə (alkoqolizm və ya narkomaniya) malik olmasıdır. Ailəyə edilən kənar müdaxilələr əsasən ərin (bəzi hallarda isə arvadın) anası və bacısı tərəfindən edilir. Ərlə arvadın arasında heç bir problem olmasa da, ərin işsiz olması və bunun nəticəsində valideynlərindən maddi asılı olması axırıncıları əsas söz sahibinə çevirir. Ərin narkotik vasitə və ya spirtli içki qəbul etməsi və belə maddələrin təsiri altında arvadı və uşaqları ilə normal davranmaması nəticəsində tərəflər arasında kəskin narazılıqlar yaranır. Və bu narazılıq sonradan münaqişəyə çevrilərək, ər-arvad arasındakı münasibəti bərpası çətin olan vəziyyətə gətirərək, sonda boşanmaya səbəb olur.

Sonsuzluq (uşaqların olmaması) da ailənin

dağılması səbəblərindəndir. Acınacaqlısı odur ki, sonsuzluq səbəbi ilə ailə o zaman dağılır ki, arvad uşaq doğmaq iqtidarında deyil. Yox əgər sonsuzluğun səbəbkarı kişidirsə, onda ailə dağılmır və uşaq övladlığa götürərək, ailəni qoruyub saxlayırlar.

Son illərin təcrübəsində ərin və ya arvadın xəyanəti səbəbindən ailənin dağılması hallarına da rast gəlinir. Bu hal tez-tez müşahidə olunmasa da, artıq statistikasını böyütməkdədir. Ərin işsiz olması, yaxud da qazancının cüzi olaraq ailəni yetərincə dolandırmağa imkanı olmaması ailənin dağılması səbəbləri arasında sonuncu da olsa, yer tutur.

Ailənin dağılmaması üçün səy göstərilirmi?

Fikrimcə cəmiyyət, ər-arvadın qohumları, məhkəmə və aidiyyəti qurumlar ailənin dağılmaması üçün yetərincə səy göstərmir. Yaşlı nəslin nümayəndələrinin dediyinə görə, əvvəllər çox ciddi səbəblər olmadan ailə dağılmazdı. Yaxud da, buna cəhd edənlərə elə təkpi göstərilərdi ki, onlar fikirlərindən dönərdilər. İndi isə dəyərlər dəyişib. Əvvəla, boşanma təşəbbüsündə olanların əksəriyyəti (əsasən da qadınlar) bu fikrə valideynlərinin razılığı ilə gəlirlər. Yaxud da əksinə, onlar bu zaman valideynlərinə qulaq asmaq belə istəmirlər.

Ailənin dağılması məhkəmə və ya müvafiq icra qurumunda nikahın pozulması ilə baş verir. Məhkəmə obyektiv və subyektiv səbəblərdən ailənin dağılmaması üçün, demək olar, heç bir səy göstərmir. Ailə Məcəlləsinə görə məhkəmə tərəflərin hər ikisi buna razı olduğu təqdirdə nikahı heç bir araşdırma-filan aparmadan pozmalıdır. Tərəflərdən biri nikahı pozmağa razı olmadığı təqdirdə məhkəmə onlara barışmaq üçün 3 ay müddət müəyyən etməklə işi təxirə ala bilər. Barışq olmadıqda və ya ər-arvad (onlardan biri) nikahın pozulmasında təkid etdikdə nikah pozulur.

İndiki dövrdə ər-arvaddan biri digərinin qarşısında "sınmamaq" üçün boşanmağa tez-tələsik qərar verir, məhkəmə qanunun müvafiq tələbini əsas tutaraq nikahı dərhal pozur. Bundan ötrü isə yaxın keçmişin ailəsinə - ər-arvada cəmi 1 ay vaxt tələb olunur. Qanunun absurdluğu və ya məntiqsizliyi ondadır ki, başqa mülki mübahisələrdə işlərə 3 ay ərzində, inzibati icraat işlərində isə sonu bilinməyən müddət ərzində baxmaq mümkündürsə, boşanma işlərinə bundan ötrü cəmi 1 ay vaxt verilir. Bundan başqa, tərəflərdən biri nikahın pozulmasına razı olmadıqda belə, bu hələ o demək deyil ki, məhkəmə onlara barışmaq üçün 3 ay müddət müəyyən edəcək. Tərəflərə barışmaq üçün 3 aylıq müddətin müəyyən edilməsi hakimin hüququdur. Qanunun mənasına görə hakim bunu etməyə də bilər. Təcrübə də göstərir ki, boşanmaq üçün məhkəməyə müraciət edənlərin sonradan barışması ehtimalı yoxdur. Ər-arvad "bir daha fikirləşmək" üçün müəyyən edilmiş

müddət ərzində nəinki barışmağa cəhd etmirlər, əksinə, aralarındakı münasibətlər daha da gərginləşir. Bu əsasən ona görə baş verir ki, adı çəkilən 3 aylıq müddət formal olaraq təyin edilir. Qanun (və buna uyğun hərəkət edən məhkəmə) bu müddət ərzində tərəflərin sözünl əsl mənasında barışması üçün məhkəmədən kənar hər hansı bir təsirli vasitə müəyyən etmir.

Əksər qərb ölkələrində, eləcə də bəzi inkişaf etmiş şərq ölkələrində nikahın pozulmasının çox ciddi və uzun müddət aparan prosedurları müəyyən edilmişdir. Mütəxəssislərin rəyinə görə, belə çətin prosedur və qısa olmayan müddət ailənin çox da tutarlı olmayan səbəb üzündən dağılmasının qarşısını almaqda yardım edir. Bu mənada ABŞ, Norveç, AFR və Yaponiyanın təcrübəsi nümunə sayıla bilər. ABŞ-da hər ştatın özünə məxsus qaydaları olsa da, hamı üçün ümumi olan qaydalara görə nikahın pozulması üçün ciddi, əsaslı və inandırıcı səbəblər olmalıdır. Boşanma üçün tutarlı səbəblərə daxildir - qəddar və qeyri-insani rəftar, iki ildən çox müddətə atıb getmə, sübut edilmiş xəyanət və sair. Əksər ştatlarda tərəflərin boşanmaq üçün ərizələrin təqdim edilməsi və boşanmaları üçün müəyyən müddət gözləmələri məcburidir. Bu, tərəflərin həqiqətən də boşanmaq barədə qəti qərara gəldiklərindən əmin olmaları üçündür. Boşanmaq üçün gözləmə müddətləri ştatdan-ştata fərqlənir və 6 aydan 1 il müddətinə kimidir. Məhkəmə ailənin bərpasının mümkünlüyü qənaətinə gələrsə, boşanma barədə iddianı rədd edə bilər. Hər bir detalın hərtərəfli araşdırıldığı ABŞ məhkəməsində boşanma prosesi ortalama 2-3 il çəkir. Burada ailə məsələsinə çox həssas yanaşılaraq ya xüsusi ailə məhkəmələri qurulur, yaxud da bundan ötrü ixtisaslaşan hakimlər təyin etməklə boşanma və bundan doğan sönrakı mübahisələrə yalnız həmin ixtisaslı hakimlər baxır. Yuxarıda adlarını çəkdiyim ölkələrdə də nikahın pozulması belə mürəkkəb prosesdən keçir.

Hesab edirəm ki, bu məsələ daha geniş müzakirə mövzudur. Lakin qısa olaraq onu deyə bilərəm ki, ilkin olaraq bizdə də ailənin qorunub saxlanmasına və möhkəmlənməsinə yardım edəcək (boşanma təşəbbüsündə olan şəxslərə psixoloji, hüquqi və bəzi hallarda tibbi məsləhətlər verən) Ailə Bərpa Mərkəzi (ABM) yaradılmalı, bütün instansiya məhkəmələrində ailə mübahisələri üzrə ixtisaslaşan hakimlər korpusu yaradılmalı və bu işlərə (nikahın pozulması, uşağın himayəyə verilməsi, aliment, amlak bölgüsü) həmin hakimlərin iştirakı ilə baxılmalıdır.

Tutarlı səbəblər olmadan ailənin dağılmasını əngəlləmək yollarından biri kimi qanunvericiliyə əlavə və dəyişikliklərin edilməsi də arzu olunandır. Ailə Məcəlləsində boşanma prosesini mürəkkəbləşdirən aşağıdakı əlavələri və dəyişiklikləri təklif edə-

dim:

- Məcəlləyə 19.3-cü maddəsi əlavə etmək:

19.3. Nikahın məhkəmə qaydasında pozulmasına ərin və ya arvadın bu barədə məhkəməyə ərizə verdikləri gündən 6 ay keçdikdən sonra baxılmağa başlanır.

- Məcəllənin 20-ci maddəsini dəyişdirərək yeni redaksiyada vermək:

Maddə 20.1. Ər-arvadın birgə yaşamasının və ailənin saxlanması üçün məhkəmə səy göstərməlidir.

20.2. Tərəflərdən birinin nikahın pozulması haqqında razılığı olmadıqda və ya nikahın pozulması üçün tutarlı səbəblər olmadıqda, məhkəmə ər-arvadın barışması üçün 6 (altı) ay müddətinə işi təxirə salmalı, tərəflərə bu müddət ərzində Ailə Bərpa Mərkəzinin əməkdaşları ilə ay ərzində ən azı 1 dəfə görüşmək barədə tövsiyə verməli, barışmaq üçün təyin edilmiş müddətin bitməsindən sonra məhkəmə iclasının davamına Ailə Bərpa Mərkəzinin əməkdaşının iştirakı ilə baxmalıdır.

20.3. Nikahın pozulmasına səbəb ailədaxili və müntəzəm davam edən zorakılıqdırsa, yaxud tərəflərin 1 ildən artıq müddətə ayrı yaşamalarıdırsa, məhkəmə bu Məcəllənin 20.2-ci maddəsində göstərilənlərə riayət etmədən inkahı poza bilər.

20.4. Tərəflər bu Məcəllənin 20.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan məhkəmə tövsiyəsinə riayət etmədikdə, məhkəmə iddia tələbini rədd edə bilər.

20.5. Bu Məcəllənin 20.2-ci maddəsində göstərilənlərdən sonra da ailənin qorunub saxlanması mümkün sayılmadıqda, məhkəmə Ailə Bərpa Mərkəzinin rəyi əsasında nikahı pozmalıdır.

- Məcəllənin 21-ci maddəsini dəyişdirərək, yeni redaksiyada vermək:

21.1. Yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqları olan və ən azı son 1 ili ayrı yaşayan ər-arvadın nikahın pozulmasına qarşılıqlı razılığı olduqda, eləcə də bu Məcəllənin 19.2-ci maddəsində göstərilən hallarda nikah onun pozulma səbəbləri məhkəmə qaydasında araşdırılmadan pozulur.

21.2. Ər-arvad bu Məcəllənin 22.1-ci maddəsinə uyğun olaraq uşaqları barədə sazişi baxılmaq üçün məhkəməyə təqdim etmək hüququna malikdirlər. Bu saziş olmadıqda və ya həmin saziş uşaqların maraqlarını pozduqda məhkəmə bu Məcəllənin 22.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada onların mənafeyinə müdafiəsi üçün tədbirlər görür.

21.3. Nikahın məhkəmə qaydasında pozulması ər-arvadın bu barədə ərizə verdikləri gündən 1 ildən tez olmayaraq həyata keçirilir.

Ailə kişi üçün malikanə, qadın üçün isə istehkamdır!

It's important for people to tell you what side they are on and why, and whether they might be biased. A declaration of member's interests, of a sort. So, I am going to be talking to you about reading. I'm going to tell you that libraries are important. I'm going to suggest that reading fiction, that reading for pleasure, is one of the most important things one can do. I'm going to make an impassioned plea for people to understand what libraries and librarians are, and to preserve both of these things.

And I am biased, obviously and enormously: I'm an author, often an author of fiction. I write for children and for adults. For about thirty years I have been earning my living through my words, mostly by making things up and writing them down. It is obviously in my interest for people to read, for them to read fiction, for libraries and librarians to exist and help foster a love of reading and places in which reading can occur.

So I'm biased as a writer.

But I am much, much more biased as a reader. And I am even more biased as a British Citizen.

And I'm here giving this talk tonight, under the auspices of the Reading Agency: a charity whose mission is to give everyone an equal chance in life by helping people become confident and enthusiastic readers. Which supports literacy programs, and libraries and individuals and nakedly and wantonly encourages the act of reading. Because, they tell us, everything changes when we read.

And it's that change, and that act of reading that I'm here to talk about tonight. I want to talk about what reading does. What it's good for.

I was once in New York, and I listened to a talk about the building of private prisons - a huge growth industry in America. The prison industry needs to plan its future growth - how many cells are they going to need? How many prisoners are there going to be, 15 years from now? And they found they could predict it very easily, using a pretty simple algorithm, based about asking what percentage of ten and eleven year

olds couldn't read. And certainly couldn't read for pleasure.

It's not one to one: you can't say that a literate society has no criminality. But there are very real correlations.

And I think some of those correlations, the simplest, come from something very simple. Literate people read fiction.

Fiction has two uses. Firstly, it's a gateway drug to reading. The drive to know what happens next, to want to turn the page, the need to keep going, even if it's hard, because someone's in trouble and you have to know how it's all going to end...

...that's a very real drive. And it forces you to learn new words, to think new thoughts, to keep going. To discover that reading per se is pleasurable. Once you learn that, you're on the road to reading everything. And reading is key. There were noises made briefly, a few years ago, about the idea that we were living in a postliterate world, in which the ability to make sense out of written words was somehow redundant, but those days are gone: words are more important than they ever were: we navigate the world with words, and as the world slips onto the web, we need to follow, to communicate and to comprehend what we are reading.

People who cannot understand each other cannot exchange ideas, cannot communicate, and translation programs only go so far.

The simplest way to make sure that we raise literate children is to teach them to read, and to show them that reading is a pleasurable activity. And that means, at its simplest, finding books that they enjoy giving them access to those books and letting them read them.

I don't think there is such a thing as a bad book for children. Every now and again it becomes fashionable among some adults to point at a subset of children's books, a genre, perhaps, or an author, and to declare them bad books, books that children should be stopped from reading. I've seen it happen over and over; Enid Blyton was declared a bad author, so was R. L. Stine, so were dozens of others. Comics have been decried as fostering illiteracy.

It's tosh. It's snobbery and it's foolishness.

There are no bad authors for children, that children like and want to read and seek out, because every child is different. They can find the stories they need to, and they bring themselves to stories. A hackneyed, worn-out idea isn't hackneyed and worn out to them. This is the first time the child has encountered it. Do not discourage children from reading because you feel

they are reading the wrong thing. Fiction you do not like is the gateway drug to other books you may prefer. And not everyone has the same taste as you.

Well-meaning adults can easily destroy a child's love of reading: stop them reading what they enjoy, or give them worthy-but-dull books that you like, the 21st century equivalents of Victorian "improving" literature. You'll wind up with a generation convinced that reading is uncool and worse, unpleasant.

We need our children to get onto the reading ladder: anything that they enjoy reading will move them up, rung by rung, into literacy.

(Also do not do what this author did when his eleven year old daughter was into R. L. Stine, which is to go and get a copy of Stephen King's CARRIE, saying if you liked those you'll love this! Holly read nothing but safe stories of settlers on prairies for the rest of her teenage years, and still glares at me when Stephen King's name is mentioned.)

And the second thing fiction does is to build empathy. When you watch TV or see a film, you are looking at things happening to other people. Prose fiction is something you build up from 26 letters and a handful of punctuation marks, and you, and you alone, using your imagination, create a world, and people it and look out through other eyes. You get to feel things, visit places and worlds you would never otherwise know. You learn that everyone else out there is a me, as well. You're being someone else, and when you return to your own world, you're going to be slightly changed.

Empathy is a tool for building people into groups, for allowing us to function as more than self-obsessed individuals.

You're also finding out something as you read vitally important for making your way in the world. And it's this:

THE WORLD DOESN'T HAVE TO BE LIKE THIS. THINGS CAN BE DIFFERENT.

I was in China in 2007, at the first party-approved of Science Fiction & Fantasy Convention in Chinese history. And at one point I took a top official aside and asked him Why? SF had been disapproved of for a long time. What had changed?

It's simple, he told me. The Chinese were brilliant at making things if other people brought them the plans. But they did not innovate and they did not invent. They did not imagine. So they sent a delegation to the US, to Apple, to Microsoft, to Google, and they asked the people there who were inventing the future about themselves. And they found that all of them had read science fiction when they were boys or girls.

Fiction can show you a different world. It can take you somewhere you've never been. Once you've visited other worlds, like those who ate fairy fruit, you can never be entirely content with the world that you

grew up in. Discontent is a good thing: people can modify and improve their worlds, leave them better, leave them different.

And while we're on the subject, I'd like to say a few words about escapism. I hear the term bandied about as if it's a bad thing. As if "escapist" fiction is a cheap opiate used by the muddled and the foolish and the deluded, and the only fiction that is worthy, for adults or for children, is mimetic fiction, mirroring the worst of the world the reader finds herself in.

If you were trapped in an impossible situation, in an unpleasant place, with people who meant you ill, and someone offered you a temporary escape, why wouldn't you take it? And escapist fiction is just that: fiction that opens a door, shows the sunlight outside, gives you a place to go where you are in control, are with people you want to be with (and books are real places, make no mistake about that); and more importantly, during your escape, books can also give you knowledge about the world and your predicament, give you weapons, give you armour: real things you can take back into your prison. Skills and knowledge and tools you can use to escape for real.

As J. R. R. Tolkien reminded us, the only people who inveigh against escape are jailers.

Another way to destroy a child's love of reading, of course, is to make sure there are no books of any kind around. And to give them nowhere to read those books.

I was lucky. I had an excellent local library growing up. I had the kind of parents who could be persuaded to drop me off in the library on their way to work in summer holidays, and the kind of librarians who did not mind a small, unaccompanied boy heading back into the children's library every morning and working his way through the card catalogue, looking for books with ghosts or magic or rockets in them, looking for vampires or detectives or witches or wonders. And when I had finished reading the children's library I began on the adult books.

They were good librarians. They liked books and they liked the books being read. They taught me how to order books from other libraries on inter-library loans. They had no snobbery about anything I read. They just seemed to like that there was this wide-eyed little boy who loved to read, and would talk to me about the books I was reading, they would find me other books in a series, they would help. They treated me as another reader - nothing less and more - which meant they treated me with respect. I was not used to being treated with respect as an eight year old.

Libraries are about Freedom. Freedom to read, freedom of ideas, freedom of communication. They are about education (which is not a process that finishes the day we leave school or university), about entertainment, about making safe spaces, and about

access to information.

I worry that here in the 21st Century people misunderstand what libraries are and the purpose of them. If you perceive a library as a shelf of books, it may seem antiquated or outdated in a word in which most, but not all, books in print exist digitally. But that is to fundamentally miss the point.

I think it has to do with nature of information.

Information has value, and the right information has enormous value. For all of human history, we have lived in a time of information scarcity, and having the needed information was always important, and always worth something: when to plant crops, where to find things, maps and histories and stories - they were always good for a meal and company. Information was a valuable thing, and those who had it or could obtain it could charge for that service.

In the last few years, we've moved from an information scarce economy to one driven by an information glut. According to Eric Schmidt of Google, every two days now the human race creates as much information as we did from the dawn of civilisation until 2003. That's about five exobytes of data a day, for those of you keeping score. The challenge becomes, not finding that scarce plant growing in the desert, but finding a specific plant growing in a jungle. We are going to need help navigating that information to find the thing we actually need.

Libraries are places that people go for information. Books are only the tip of the information iceberg: they are there, and libraries can provide you freely and legally with books. More children are borrowing books from libraries than ever before - books of all kinds: paper and digital and audio. But libraries are also, for example, a place that people, who may not have computers, who may not have internet connections, can go online without paying anything: hugely important when the way you find out about jobs, apply for jobs or apply for benefits is increasingly migrating exclusively online. Librarians can help these people navigate that world.

I do not believe that all books will or should migrate onto screens: as Douglas Adams once pointed out to me, over twenty years before the kindle turned up, a physical book is like a shark. Sharks are old: there were sharks in the ocean before the dinosaurs. And the reason there are still sharks around is that sharks are better at being sharks than anything else is. Physical books are tough, hard to destroy, bath-resistant, solar operated, feel good in your hand: they are good at being books, and there will always be a place for them. They belong in libraries, just as libraries have already become places you can go to get access to ebooks, and audiobooks and DVDs and webcontent.

A library is a place that is a repository of, and gives

every citizen equal access to, information. That includes health information. And mental health information. It's a community space. It's a place of safety, a haven from the world. It's a place with librarians in it. What the libraries of the future will be like is something we should be imagining now.

Literacy is more important than ever it was, in this world of text and email, a world of written information. We need to read and write, we need global citizens who can read comfortably, comprehend what they are reading, understand nuance, and make themselves understood.

Libraries really are the gates to the future. So it is unfortunate that, round the world, we observe local authorities seizing the opportunity to close libraries as an easy way to save money, without realising that they are, quite literally, stealing from the future to pay for today. They are closing the gates that should be open.

According to a recent study by the Organisation for Economic Cooperation and Development, England is the "only country where the oldest age group has higher proficiency in both literacy and numeracy than the youngest group, after other factors, such as gender, socio-economic backgrounds and type of occupations are taken into account".

Or to put it another way, our children and our grandchildren are less literate and less numerate than we are. They are less able to navigate the world, to understand it to solve problems. They can be more easily lied to and misled, will be less able to change the world in which they find themselves, be less employable. All of these things. And as a country, England will fall behind other developed nations because it will lack a skilled workforce. And while politicians blame the other party for these results, the truth is, we need to teach our children to read and to enjoy reading.

We need libraries. We need books. We need literate citizens.

I do not care - I do not believe it matters - whether these books are paper, or digital, whether you are reading on a scroll or scrolling on a screen. The content is the important thing.

But a book is also the content, and that's important.

Books are the way that we communicate with the dead. The way that we learn lessons from those who are no longer with us, that humanity has built on itself, progressed, made knowledge incremental rather than something that has to be relearned, over and over. There are tales that are older than most countries, tales that have long outlasted the cultures and the buildings in which they were first told.

I think we have responsibilities to the future. Responsibilities and obligations to children, to the adults those children will become, to the world they will find themselves inhabiting. All of us - as readers, as writers, as citizens: we have obligations. I thought

I'd try and spell out some of these obligations here.

I believe we have an obligation to read for pleasure, in private and in public places. If we read for pleasure, if others see us reading, then we learn, we exercise our imaginations. We show others that reading is a good thing.

We have an obligation to support libraries. To use libraries, to encourage others to use libraries, to protest the closure of libraries. If you do not value libraries then you do not value information or culture or wisdom. You are silencing the voices of the past and you are damaging the future.

We have an obligation to read aloud to our children. To read them things they enjoy. To read to them stories we are already tired of. To do the voices, to make it interesting, and not to stop reading to them just because they learn to read to themselves. Use reading aloud time as bonding time, as time when no phones are being checked, when the distractions of the world are put aside.

We have an obligation to use the language. To push ourselves: to find out what words mean and how to deploy them, to communicate clearly, to say what we mean. We must not attempt to freeze language, or to pretend it is a dead thing that must be revered, but we should use it as a living thing, that flows, that borrows words, that allows meanings and pronunciations to change with time.

We writers - and especially writers for children, but all writers - have an obligation to our readers: it's the obligation to write true things, especially important when we are creating tales of people who do not exist in places that never were - to understand that truth is not in what happens but what it tells us about who we are. Fiction is the lie that tells the truth, after all. We have an obligation not to bore our readers, but to make them need to turn the pages. One of the best cures for a reluctant reader, after all, is a tale they cannot stop themselves from reading. And while we must tell our readers true things and give them weapons and give them armour and pass on whatever wisdom we have gleaned from our short stay on this green world, we have an obligation not to preach, not to lecture, not to force predigested morals and messages down our readers' throats like adult birds feeding their babies pre-masticated maggots; and we have an obligation never, ever, under any circumstances, to write anything for children to read that we would not want to read ourselves.

We have an obligation to understand and to acknowledge that as writers for children we are doing important work, because if we mess it up and write dull books that turn children away from reading and from books, we've lessened our own future and diminished theirs.

We all - adults and children, writers and readers - have an obligation to daydream. We have an

obligation to imagine. It is easy to pretend that nobody can change anything, that we are in a world in which society is huge and the individual is less than nothing: an atom in a wall, a grain of rice in a rice field. But the truth is, individuals change their world over and over, individuals make the future, and they do it by imagining that things can be different.

Look around you: I mean it. Pause, for a moment and look around the room that you are in. I'm going to point out something so obvious that it tends to be forgotten. It's this: that everything you can see, including the walls, was, at some point, imagined. Someone decided it was easier to sit on a chair than on the ground and imagined the chair. Someone had to imagine a way that I could talk to you in London right now without us all getting rained on. This room and the things in it, and all the other things in this building, this city exist because, over and over and over, people imagined things. They daydreamed, they pondered, they made things that didn't quite work, they described things that didn't yet exist to people who laughed at them.

And then, in time, they succeeded. Political movements, personal movements, all began with people imagining another way of existing.

We have an obligation to make things beautiful. Don't leave the world uglier than we found it, not to empty the oceans, not to leave our problems for the next generation. We have an obligation to clean up after ourselves, and not leave our children with a world we've shortsightedly messed up, shortchanged, and crippled.

We have an obligation to tell our politicians what we want, to vote against politicians of whatever party who do not understand the value of reading in creating worthwhile citizens, who do not want to act to preserve and protect knowledge and encourage literacy. This is not a matter of party politics. This is a matter of common humanity.

Albert Einstein was asked once how we could make our children intelligent. His reply was both simple and wise. "If you want your children to be intelligent," he said, "read them fairy tales. If you want them to be more intelligent, read them more fairy tales."

He understood the value of reading, and of imagining. I hope we can give our children a world in which they will read, and be read to, and imagine, and understand.

<http://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>

YENİ LABORATORİYA YARADILACAQ

Azərbaycanda molekulyar-genetik laboratoriyasının yaradılması ilə bağlı İtaliya alimləri ilə danışıqlara başlanmışdır

İstəyirik ki, onlar burada skrining müayinələr apar-sınlar, talassemiya və hemofiliya xəstəliyinin daşıyıcı-larını müəyyən etsinlər – bunu Hemofiliyalı Xəstələrin Respublika Assosiasiyasının prezidenti Gülnarə Hü-seynova bildirmişdir.

Onun sözlərinə görə assosiasiya tərəfindən tədbirlər planı hazırlanacaq və orada laboratoriyanın yara-dılması ilə bağlı təkliflər öz əksini tapacaqdır.

Assosiasiya rəhbəri sağlam ailələrin qurulması üçün gənclərin evlilikdən əvvəl genetik müayinədən keçmələrinin vacibliyini qeyd etmişdir.

Onun sözlərinə görə, qohumlar arasında nikahlar ailədə xəstə uşaqların dünyaya gəlmə ehtimalını artırır. Azərbaycanda qohum nikahların sayı cənub bölgəsində - Lənkəran, Astara, Masallı rayonlarında daha çoxdur və irsi qan xəstəlikləri ilə müşayiət olunur. Bu xəstəlik-lər isə uşaqlarda ölüm təhlükəsi riskini artırır. Bundan əlavə, qohum nikahlardan doğulan uşaqlarda nevroloji xəstəliklər də müşahidə olunur.

YÜKSƏK DİSPERSİYALI TOZ İNFARKT RİSKİNİ ARTIRIR

Həkimlər xəbərdarlıq edirlər ki, insan sağlamlığı üçün ciddi təhlükə yaradan yüksək dispersiyalı toz atmosferdə qüvvədə olan normadan xeyli yuxarıdır

Son məlumatlara görə, ürək xəstəlikləri riski hətta havanın az çirklənməsi fonunda belə əhəmiyyətli dərəcədə artır. Beynəlxalq tədqiqatçılardan ibarət alimlər heyəti “British Medical Journal” dərgisində son tədqiqat işlərinin nəticələrini dərc etdirmişlər. Onların fikrincə, uzun müddət ərzində yüksək dispersiyalı toz ilə çirklənmiş və yüklənmiş havada nəfəs alan insanlarda ürək infarktı riski xeyli artmışdır. Tədqiqatçı alimlər Almaniya, Finlandiya, İsveç, Danimarka və İtaliyadan təxminən 100 min insan üzərində müşahidələr aparmışlar.

Ümumilikdə 11 il beş ay davam edən müşahidələr zamanı müəyyən edilmişdir ki, iştirakçıların orta hesabla 5157 nəfəri infarkt, sinə hissəsində şiddətli ağrılar və ya qeyri-sabit angina pectoris ilə bağlı həkimə müraciət etmişlər.

Alimlər araşdırmalarında diqqətə çatdırırlar ki, yüksək dispersiyalı toz kiçik hissəciklərdən ibarət olub ağciyəyə və qismən ağciyər qovuquqlarına daxil olaraq insan sağlamlığı üçün ciddi təhlükə yaradır. Bu hissəciklər isə əsasən avtomobillərin, tüstü bacalarının və zavodların ətrafa buraxdıqları qaz tullantılarından, habelə istismar dövrünü başa vurmuş şinlərdən əməl gəlir.

Tədqiqatın nəticələrinə görə, bu hissəciklər bir kubmetr hava kütləsində 10 mikroqramdan artıq olmamalıdır, əks halda ürək xəstəlikləri riski təxminən 13 faiz artır.

“Bizim araşdırmaların nəticələri göstərir ki, yüksək dispersiyalı tozun hissəcikləri ilə yüklənmiş atmosfer insan sağlamlığı üçün həyəcan təbili çalır. Bizim söylərimiz bu hissəciklərin havada normadan yuxarı olmamasının qarşısını almaqdır”, - deyər tədqiqatda iştirak etmiş Almaniyanın Münhen şəhərində Helmholtz Mərkəzinin nəzdində fəaliyyət göstərən İkinci Epidemiologiya İnstitutunun əməkdaşı Annette Peters bildirmişdir.

Avropa İttifaqında 2008-ci ildən qüvvədə olan yüksək dispersiyalı tozla çirklənmə limitinin illik həcmi hər kubmetr hava kütləsi üçün 25 mikroqram təşkil edir. Dünya Sağlamlıq Təşkilatı isə bunun tam əksinə olaraq, hədd həcmi on mikroqram tövsiyə edir.

DÜZGÜN QIDALANMA XƏRÇƏNGİN PROFİLAKTİKASINDA ÇOX ƏHƏMİYYƏTLİDİR

Viroloq alim, Nobel mükafatı laureatı Harald zur Hausen və digər mütəxəssislərin araşdırmaları

Xərçəng xəstəliyi, onu törədən səbəblər və amillər dünya alimlərini və həkimlərini bu günümüzdə qədər düşündürməkdədir. Artıq bəşəriyyət üçün bir bəlaya çevrilmiş bu xəstəliyin düzgün və tam müalicə formasının tapılmasında həkimlər hələ də acizdirlər.

Lakin bu xəstəliyin qarşısını almaq, sağlam həyat tərzini yaşamaq üçün bəzi profilaktik tədbirlərə əməl olunması hər bir insan üçün çox vacibdir. Almaniyalı həkimlər hesab edirlər ki, düzgün qidalanma xərçəngin profilaktikasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Almaniyalı tədqiqatçı viroloq alim, Nobel mükafatı laureatı Harald zur Hausen öz araşdırmalarında qeyd edir ki, artıq çəki, piylənmə, xüsusilə riskli qida məhsullarının qəbulu xərçəngin inkişaf riskini artıran amillər sırasındadır.

Harald zur Hausenin fikrincə, həmişə olduğu kimi, bu gün siqaret çəkmək xərçəngi yaranan ən böyük risk faktoru hesab olunur. Lakin bununla yanaşı, pis, kortəbii qidalanma tərzini və piylənmə xərçəngin inkişaf riskini əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

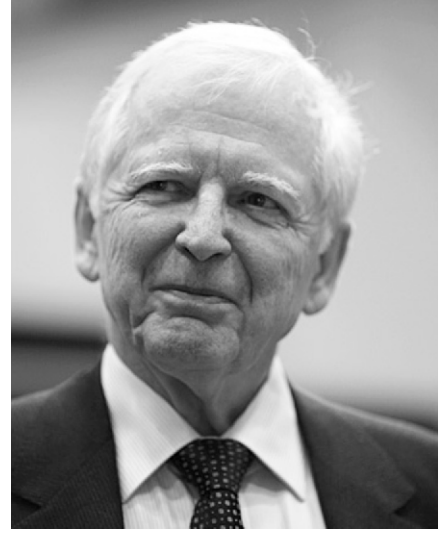
Almaniyada fəaliyyət göstərən Alman Xərçəng Araşdırma Mərkəzinin idarə heyətinin sədri Otmar Viestler hesab edir ki, həddindən artıq qida qəbulu, artıq çəki və maddələr mübadiləsinin pozulması ilə müşayiət olunan Qərb həyat tərzini xərçəng hallarının sayını artıran amillərdəndir.

Mədə-bağırsaq nahiyəsinin xərçəngi zamanı səbəb və əlaqə nisbətən aydındır. Eyni zamanda, döş, prostat və mədəaltı vəzilərin xərçənginin yaranmasında da səbəb və əlaqə demək olar ki, eynidir. "Sağlam və düzgün qidalanma xərçəng riskini azaltmaqla yanaşı, piylənmənin də qarşısını almağa kömək edir. Öz sağlamlıqları barədə düşünən insanlar bilməlidirlər ki, meyvə və tərəvəzi çox-şəkərli və çox yağlı qida məhsullarını isə əksinə, az qəbul etmək lazımdır", - deyər Viestler xatırladır.

Yemək vərdişlərinin şiş riskinə təsiri yolları heç də həmişə dolğun şəkildə, təfərrüatı ilə açıqlanmır. Az meyvə və tərəvəz qəbulu, həddindən artıq ət və duzdan istifadə bütün xərçəng hallarında doqquz faiz təşkil edir. İngilis alimləri isə hesab edirlər ki, bütün xərçəng şişlərini törədən amillər sırasında artıq çəki və piylənmə 5,5 faizə paya malikdirlər. Ekspertlər xərçəngin profilaktikasında mümkün qədər həftədə iki dəfə balıq yeməyi və yaxud da balıq yağından istifadə etməyi də tövsiyə edirlər.

Harald zur Hausen isə öz növbəsində bağırsaq xərçəngini 20-30 faiz əmələ gətirən əsas amillərdən biri kimi qismən bişmiş qırmızı dana ətinə göstərir. Onun fikrincə, bu halda xərçəngi törədən viruslar daha fəal olurlar. Maraqlıdır ki, bağırsaq xərçəngi xeyli ölkələrdə çox və bir sıra ölkələrdə az rast gəlinir. "Bağırsaq xərçənginin nadir olduğu ölkələrə Avropa və Asiya cinsindən olan mal ətinin yeyilmədiyi ölkələr şamil edilir", - deyər alim bildirir.

Harald zur Hausen "Qida tərzini və xərçəng" mövzusu ilə bağlı daha maraqlı amillə də diqqət verməyi xüsusi qeyd edir: "Xərçəngə gətirib çıxaran heç bir infeksiya bunu tək etməyə qadir deyil. İrsən ötürülmüş zədəli hüceyrələr də zərərli amillər kimi buna əlavə olunmalıdır".

AzərTAc

XƏRÇƏNGİN QIRMIZI DƏRMANI

Son zamanlar daha da yayılan döş xərçənginin yayılmasının qarşısını almaq üçün mütəxəssislər təbii vasitələrdən istifadə etməyi məsləhət görürlər

Xəstəliyə yoluxma riskini təbii üsullarla azaltmağın yollarından biri də pomidordan istifadəni çoxaltmaqdır. "Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism" bu mövzuda həkimlərin tədqiqat nəticələrini dərc edib. Həkimlərin fikrincə, pomidor

döş xərçənginə yol açan hormonların sayını tənzimləyir və artıq çəkiyə malik, eləcə də 50 yaşdan yuxarı olan xanımlarda bu xəstəliyə yoluxma riskini azaldır.

YUXUSU ƏRSƏ ÇƏKİLƏNLƏRƏ MƏSLƏHƏT

Yata bilmirsinizsə, bunlara əməl edin

Özünü yatmağa məcbur etməyin. Əgər səhər tezdən vacib bir işiniz varsa, imtahana, yaxud hansısa bir iş görüşünə getməlisinizsə, əlbəttə, yata bilməyəcəksiniz. Yerinizdə o yan-bu yana çevrilmək heç bir işə yaramaz, əksinə, bu, sizdə stress yaradacaq. Yatmaq üçün yataqdan qalxıb başqa bir otağa keçin, qəzet, jurnal, kitab oxuyun, televizora baxın və yalnız yuxunuz gəldikdə yatağa geri qayıdın. Saati heç düşünməyin. Zəngli saati qurduqdan sonra saati unudun. Eyni zamanda, gözəl xatirələri yada salmaq sizi sakitləşdirəcək.

Yataq otağınızda internetdən istifadə etmək, televizora baxmaq, kitab oxumaq kimi vərdişlər düzgün deyil. Yataq otağınıza yuxunuz gəldiyi zaman girin. Yatıb yuxunuzu aldınızsa, çox qalmayın. Bilməlisiniz ki, yataq otağı sizə sadəcə yuxunu xatırlatmalıdır, kitab oxumağı deyil. Özünü çox yatmağa məcbur etməyin.

Yataq otağı yatmaq üçün əlverişli olmalıdır. Bayırdakı səslərdən narahat olmamaq üçün yataq otağının qarısını həmişə bağlı saxlayın. Yataq otağının havası çox da isti olmamalıdır. Yay aylarında sərinlədən avadanlıqlardan istifadə edə bilərsiniz. Yatmaqdan öncə pəncərəni açıb otağı havalandırmaq vacibdir.

Yatmaqdan öncə çox yeməyin. Ac olduğunuz halda yatmaq nə qədər çətindir, tox vəziyyətdə də yatmaq bir o qədər çətindir. Gecə acsınızsa, yüngül qidalar yeyin. Mədənizi çox doldursanız, yuxuya gedə bilməyəcəksiniz. Yatsanız belə, gecə yarısı oyanacaqsınız.

İçdiklərinizə diqqət edin. Kofein və nikotin tərkibli içkilər yuxu saatına yaxın içilməməlidir. Gün ərzində çay, qəhvə çox içməyiniz, siqaret çəkməyiniz yuxunuza mane ola bilər. "Spirtli içki yuxu gətirir" desələr də, yatmağa az qalmış içsəniz, gecə yuxunuz

Yuxusuzluq hər yaşda görülən problemdir. Yastığa baş qoyan kimi yatanlar qədər, gecə yorğun olsa belə, yataqda o yan-bu yana dönərək, yata bilməyənlərin də sayı çoxdur.

Yuxusuzluqdan əziyyət çəkirsənizsə, yuxu dərmanlarından asılı vəziyyətə düşməkdənsə, mütləq bir həkimlə məsləhətləşməlisiniz. Uzun müddət sizi narahat edən bu problem hansısa bir xəstəliyin əlaməti ola bilər. Bəs dərman qəbul etmədən şirin yuxuya necə dalmaq olar? Ailəm.az bunun asan yollarını təqdim edir.

Gün ərzində, ya da gecə yatmaqdan öncə vərdişlərinizi, gündəlik rejiminizi dəyişdirməklə yuxu problemini həll edə bilərsiniz.

bir neçə dəfə bölünəcək. Gün ərzində bol su içə bilərsiniz, ancaq həddini aşsanız, tualet ehtiyacı sizi yatmağa qoymayacaq.

Yatmaqdan qabaq ilıq duş qəbul etməyiniz sizi rahatladır, yuxunuzun gəlməsinə səbəb ola bilər. 1 fincan kofeinsiz isti bitki çayı, sakit musiqi dinləmək, kitab oxumaq, yoqa hərəkətləri sizi rahatladaraq yuxuya verəcək.

Gün ərzində yorulun. Bütün günü hərəkətsiz qalıb, gecə də vücudunuzun istirahət etməsi üçün yatmaqdan, gün ərzində idmanla məşğul olun. İdman etmirsinizsə, piyada gəzməyə çıxın. Yatmaqdan 5-6 saat öncə edilən idman yuxuya faydalı olacaq.

Gün ərzində yatmayın. Gün ərzində qısa da olsa yuxunuzu almağınız gecə yatmağınıza mane olacaq. Dözə bilmirsinizsə, 30 dəqiqə mürgüləyin və çalışın ki, saat 15-dən sonra yuxulamayasınız.

Yuxu saatlarınızı müəyyənləşdirin. Hər gün eyni saatda yatıb, eyni saatda oyanmaq çox önəmlidir. İşlə bağlı bəzən gec yatıb, gec dursanız belə, həftə sonları çalışın ki, eyni saatda yatıb, eyni saatda durasınız.

Dərman istifadə edənlərin nəzərinə. Əgər dərman istifadə edirsinizsə, bu dərmanların yan təsirlərindən biri də yuxusuzluq ola bilər. Həkimdən dərmanın belə bir yan təsirinin olub-olmadığını öyrənin və heç vaxt həkim məsləhəti olmadan dərman qəbulunu dayandırmayın. Depressiya, psixoloji pozğunluq, stress də yuxusuzluğa səbəb olur. Mütəxəssislə məsləhətləşməlisiniz. Yuxusuzluğa səbəb olan ayaq ağrıları kimi fiziki rahatsızlıqlar aradan qaldırılmalıdır.

MOZAIKA

DÜNYANIN ƏN ŞİMAL ŞƏHƏRİNDƏ QEYRİ - ADI QANUNLAR MÖVCUDDUR

*Norveçin inzibati mərkəzi sayılan Svalbard əyalətinin ən böyük yaşayış məntəqəsi olan
Lonqyir şəhəri qışda, demək olar ki, fəaliyyətsiz məkana çevrilir*

Şəhərin qeyri-adi qanunlarından biri şəhər ərazisində ölməyin qadağan edilməsidir. Əgər kimsə ağır xəstəliyə yoluxubsa və ya öləcəksə, xəstə dərhal hava və su yolu ilə Norveçin digər hissəsinə göndərilir. Hətta ölüm hadisəsi şəhərdə olsa belə, mərhumu şəhərdən kənara çıxarırlar.

Bunun əsas səbəbi isə ölən adamın soyuq şimal şəraitində tamamilə çürüməməsi və nəticədə ağ ayı kimi yırtıcıların şəhərə doğru diqqətinin artmasıdır.

Ümumiyyətlə, bu yerlər ayı məkanı hesab edilir. Buna görə də, yerli universitetdə dərslərin ilk günlərində tələbələrə atıcılıq öyrədilir.

9 YAŞLI ƏLİL UŞAQ POLİS OLDU

Çində əlil arabasına məhkum olan 9 yaşlı uşaq arzusunu gerçəkləşdirib

9 yaşlı Çjou Li asayiş keşikçisi olmağı arzulayırdı. Pekin Polis İdarəsinin əməkdaşları da onun xəyalını reallaşdırıblar. Çjou üçün xüsusi, kiçik ölçülü polis forması tikilib və ona hətta silahla davranmaq da öyrədilib.

Daha sonra isə Çjou "quldurları" zərərsizləşdirib. "Quldur"lar isə mülki geyimdə olan polislərdir.

VELOKAFI – VELOSİPEDÇİLƏR ÜÇÜN KÜÇƏ KAFESİ

İsveçrənin Sürix şəhər hakimiyyəti nəqliyyat infrastrukturunun yaxşılaşması üzrə planı çərçivəsində dizayner studiyalarından birinə velosipedçilər üçün kafenin hazırlanması layihəsini sifariş etmişdi

Nəticədə, "Velokafi" adlanan qeyri-adi yığcam kafe ərsəyə gəlmişdir. "Velokafi"nin əsas özəlliyi ondan ibarətdir ki, küçədə quraşdırılmış xüsusi masaların qabaq divarında və velosiped təkəri üçün kəsiklər vardır.

Beləliklə, kafeyə baş çəkmiş velosipedçi oturacağından düşmədən velosipedinin qabaq təkərini həmin kəsiyə park etməklə rahatlıqla çayını içə və ya yemək yeyə bilər.

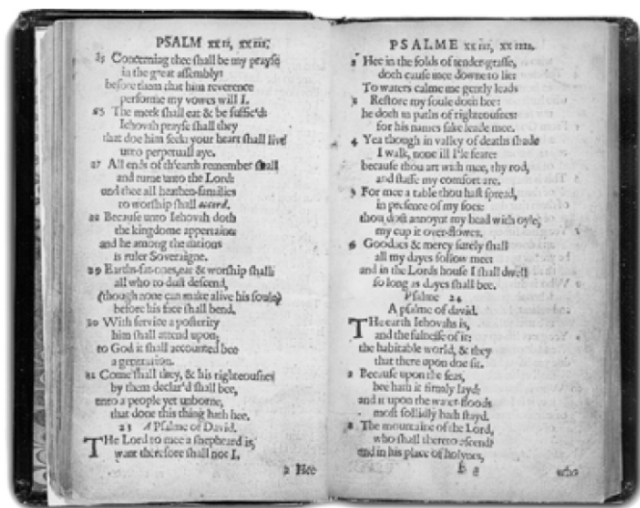
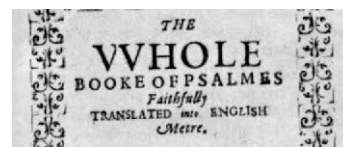
BALACANIN BÖYÜK UDUŞU

İki yaşlı çinli oğlan internet-lotereyada bir milyon dollar udmuşdur

Çinin cənubunda Quancjou şəhərindən olan iki yaşlı oğlan internet-lotereyada 6,28 yuan (1,03 milyon dollar) udmuşdur. Bu barədə yerli KİV məlumat verir. Uşağın valideynləri onun klaviaturada istədiyi rəqəmləri yığmasına imkan vermişlər. Bu rəqəmlər ailənin cekpotu udmasına kömək etmişdir. Valideynlər uduşu lotereya mərkəzindən almışlar.

İLK KİTABIN REKORD QIYMƏTİ

ABŞ-da çap edilmiş ilk kitab hərracda
rekord qiymətə - 14,2 milyon dollara satılmışdır

Massaçusetsdə nəşr olunmuş zəbur surələri kitabı (Bay Psalm Book) Nyu-Yorkda, Sotheby's auksionunun hərracında kitablar üçün dünya rekordu sayılan qiymətə satılmışdır.

Bu barədə məlumat hərracın rəsmi saytında noyabrın 27-nə keçən gecə dərc edilmişdir.

Adı bildirilməyən alıcı "Bay Psalm Book" kitabına rekord məbləğ – 14 milyon 165 min dollar ödəməyə razılaşmışdır. Lotun estimeyti 15-30 milyon dollar hədində müəyyən edilmişdi.

1640-cı ildə Britaniyadan Amerikaya köçmüş sakinlər tərəfindən Amerikanın Kembric şəhərində nəşr edilmiş (Bay Psalm Book) ABŞ-da mətbəə üsulu ilə çap olunmuş ilk kitab sayılır.

Nəşrin özünəməxsusluğu ondan ibarətdir ki, burada ıvrit dilində yazılmış mətnlərin hazır variantlarının mövcud olmasına baxmayaraq kolonistlərin özlərinin tərcü-

məsi verilmişdir.

1638-ci ildə Kembricdə açılmış mətbəədə bu kitabın 1700 nüsxəsi çap edilmişdir. Hazırda onlardan yalnız 11 ədədi qalmışdır. Hərracda satılmış nüsxə Bostondakı Old-Saut kilsəsinə (Old South Church) məxsus idi. Kitabda çoxlu mətbəə xətalı və tərcümə qüsurları olmasına baxmayaraq o, ABŞ-ın milli identikliyinə rəmzi kimi müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

İndiyə qədər ən bahalı mətbu nəşr "Amerikanın quşları" kitabı sayılırdı. Çon Ceyms Odübonun illüstrasiyalar çəkdiyi həmin kitab 2010-cu ildə milyon dollara satılmışdır.

DƏNİZİN DİBİNDƏ 48 QIZIL SİKKƏ TAPMIŞLAR

Amerikanın Florida ştatı sahillərində qızıl axtaranlar dənizin dibində ümumi dəyəri 250 min dollara yaxın olan 48 qızıl sikkə aşkar etmişlər

1715-ci ildə içərişi qızıl ilə dolu 11 ispan qaleonu Kubadan qayıdarkən bu ərazidə qasırgaya düşmüş və batmışdır. Sikkələri aşkar etmiş gəminin kapitanı Qreq Baunds demişdir: "Demək olar ki, hər həftənin şənbə günü biz batmış xəzinələri aşkar etmək ümidi ilə dənizə çıxırıq. Lakin, adətən, gərəksiz əşyalar tapa bilirik. Nəhayət, bu dəfə bəxtimiz gətirdi!".

UNİKAL METRO STANSİYASI

"Zaha Hadid Architects" şirkəti Səudiyyə Ərəbistanının paytaxtı Ər-Riyadda yeni metro stansiyasının dizaynı müsabiqəsinin qalibi olmuşdur

Dörd il sonra açılacaq bu stansiya futuristik dizaynı ilə dünyada seçiləcəkdir. Tikintidə təkrarlanan formalar qum təpələrini xatırladır və eyni zamanda sutka ərzində metro vasitəsilə hərəkət edən trafikləri əks etdirir. Divarlardakı mürəkkəb oymalar küləklərin səhra qumlarında buraxdığı izləri təkrarlayır, həmçinin diqqətini islam memarlığının həndəsi ornamentlərinə yönəldir.

Metro stansiyasında dörd yerüstü yarusda 6 platforma, 2 yeraltı mərtəbədə isə dayanacaq yerləşəcəkdir. Qurğu üç metro xəttini birləşdirəcəkdir.

“ƏJDAHA” MOTOSİKLET

*Çəkisi 5 ton olan “Əjdaha” motosikleti
“Ginnesin rekordlar kitabı”na düşmüşdür*

Bu, Fabio Reggianinin istehsalı olan “Regio Design XXL Chopper” motosikletidir. Nəhəng nəqliyyat vasitəsinin uzunluğu 9,8 metr, hündürlüyü 4,9 metr, eni 2,5 metr, çəkisi 5 tondan çoxdur.

Onun 5,7 litrlik 8 silindrlı mühərrikinin gücü isə 280 at gücünə bərabərdir. Model 2 təkər üstündə sərbəst dura bilmədiyindən arxaya əlavə təkər cütü artırılmışdır. Motosikletin yığılması 7 ay çəkmişdir.

UQANDADA MİNİ - ƏTƏK YASAQLANIR

Uqanda parlamenti mini -ətək geyilməsini yasaqlayan qanun layihəsini təsdiqləyib

Mini-ətəklərin geyinilməsinin yasaqlanması ilə yanaşı, bu geyimdə olan qadın videoyazısı və fotolarının yayılması da qadağan edilib. Ölkə televiziyalarından qərb musiqilərinin klip və filmləri də yığıdırılacaq.

Bu geyimin yasaqlanması qanun layihəsi pornoqrafiyaya qarşı mübarizənin bir hissəsi sayılır. Qadının sinəsi, açıq ayaqları və başqa yalın hissələri təsvir olunan ədəbi əsər, yaxud göstərilən istənilən film pornoqrafia hesab olunur. Bundan başqa ehtiras yaradacaq danışq tərz, səs, səhnə davranışı da pornoqrafia sayılacaq.

Qanun layihəsinin təşəbbüskarı ölkənin etika naziri Saymon Lokododur. Bu ilin əvvəlində o, bildirmişdi ki, diddən yuxarı paltar geyinən qadınlar həbs edilməlidir.

Parlament üzvləri də ölkədə mənəvi aşınma gətirdiyindən pornoqrafianın kütləvi yayılmasından rahatsız olduqlarını bildiriblər.

Bu Şərqi Afrika ölkəsində homoseksuallıq cinayət sayılır. Deputatlar davamlı olaraq, onların edam edilməsi haqda qanun qəbul edilməsi məsələsini gündəliyə gətirir.

GÜNƏŞ BATAREYALI “RƏQƏMSAL KƏND”

Cənubi Afrika Respublikasında “Rəqəmsal kənd” yaradılmışdır

Bu, Yohannesburq şəhərinin yaxınlığında yerləşən Midrand kəndində günəş enerjisini elektrik enerjisinə çevirən böyük bir kompleksin işə salınması sayəsində mümkün olmuşdur.

Belə komplekslər artıq Afrika qitəsinin 19 ölkəsində fəaliyyət göstərir. Bunun vasitəsilə ucqar əyalətlərdə yaşayan əhali səhiyyə və təhsil sahələrinə çıxış əldə edə bilər. Yeni “Rəqəmsal kənd”də 24 şagird üçün nəzərdə tutulmuş məktəb var. Burada kompüterlər daim internetə qoşulu vəziyyətdədir.

Günəş batareyalarının işə düşməsi ilə kənddə tibb mərkəzi də açılmışdır. Müəssisədə, həmçinin həkim məsləhəti almaq, dünyanın hər yerindəki mütəxəssislərlə video-əlaqə yaratmaq mümkün olacaq. Kənddə polis məntəqəsi və poçt xidməti də fəaliyyətə başlamışdır.

2015-Cİ İLDƏ BAKIDA KEÇİRİLƏCƏK I AVROPA OLİMPİYA OYUNLARINDA ŞAHMATÇILAR DA ÇIXIŞ EDƏCƏK

Bu barədə gənclər və idman naziri Azad Rəhimov jurnalistlərə açıqlamasında deyib

Nazir bildirib ki, şahmat olimpiya idman növü olmasa da, Avropa Komitəsinin xüsusi qərarı ilə şahmat və karate həmin olimpiya oyunlarının idman sırasındadır: "Sözsüz ki, şahmatla bağlı aparılan bütün islahatlar daha yüksək səviyyəyə çatacaq. Çünki ev sahibliyi edərkən çox güclü şahmat komandalarımızın sayəsində sevinc hissi yaşamalığıq və bu sahədə biz işlər görəcəyik".

Nazir deyib ki, gənclərlə bağlı Təşkilat Komitəsi, Təşkilat Ənənə Şirkəti işləyir: "Bu işə çoxlu gənc cəlb olunub. Biz düşünürük ki, qısa müddətdə böyük kütlə, könüllülər Olimpiya oyunlarının hazırlığı prosesinə cəlb olunacaq. Olimpiya oyunlarının hazırlığına faktiki olaraq ötən ilin əvvəlindən başlanılıb. Artıq bir il var ki, işlər gedir. Demək olar ki, keçən ilin son ayından işlər daha da fəal şəkildə aparılır. Bu il də əsas ilimizdir. Yəni

bu il bütün tikintilər başa çatmalıdır. Bu günlərdə avadanlıqlar alınmalı, kənd hazır olmalı, nəqliyyat və digər məsələlər həll olunmalıdır".

AZƏRBAYCANDA DAHA BİR AVROPA ÇEMPİONATI KEÇİRİLƏCƏK

Mayın 8-dən 16-dək Bakıda qol güləşi üzrə Avropa çempionatı keçiriləcək

Qol güləşi olimpiya idmanı növü deyildir. Buna baxmayaraq qol gücünün sınaqması dünyanın bir çox ölkələrində populyarlıq qazanmışdır.

GİMNASTİKA ÜZRƏ AVROPA ÇEMPİONATININ LOQOTİPİ

Bu il iyunun 13-dən 15-dək Bakıda keçiriləcək bədii gimnastika üzrə Avropa çempionatının loqotipi açıqlanmışdır

Loqotipdə gimnastika halqası ilə çıxış edən qız təsvir olunmuşdur. Loqonun ağ-mavi rəngləri Xəzər dənizinin rəngi ilə bağlıdır. Xatırladaq ki, Avropa çempionatının yarışları yeni Milli Gimnastika Arenasında keçiriləcək. Çempionatda 30-dan çox ölkənin iştirak edəcəyi gözlənilir. Çempionatın iştirakçıları 2015-ci il Avropa oyunları üçün nəzərdə tutulan Olimpiya kəndində yaşayacaqlar.

Bakı çempionatında 9 dəstə mükafat uğrunda mübarizə aparılacaq.

GÜLƏŞÇİMİZİN QIZIL MEDALI

Azərbaycan güləşçisi Azad Əliyev Tehranda keçirilən Beynəlxalq turnirdə qızıl medal qazanmışdır

İran İslam Respublikasının paytaxtı Tehranda Yunan-Roma güləşi üzrə 34-cü "Yadigar İmam Kuboku" Beynəlxalq turniri başa çatmışdır. 66 kiloqram çəki dərəcəsinə mübarizə aparan güləşçimiz Azad Əliyev turnirin qızıl medalını

qazanmışdır.

Turnirdə Azərbaycan idmançıları ilə yanaşı, İran, İraq, Türkiyə, Koreya Xalq Demokratik Respublikası, Yaponiya, Gürcüstan, Macarıstan, İsveç və Ermənistandan olan pəhləvanlar mübarizə aparmışlar.

ŞƏHRİYAR MƏMMƏDYAROV İDDİAÇILARIN TURNİRİNDƏ İŞTİRAK EDƏCƏYİNİ TƏSDİQLƏDİ

Mart ayında Xanti-Mansiyskdə şahmat tacına iddiaçıların turniri keçiriləcək

Turnir iştirakçılarının sifariş təqdim etmələri üçün son tarix yanvarın 20-si idi. Çempion adı uğrunda yarışlarda Vişvanatan Anandın iştirakı ilə bağlı vəziyyət aydınlaşmışdır. Dünya şahmat tacını Maqnus Karlsənə uduzmuş hindistanlı şahmatçı əvvəllər Xanti-Mansiyskə gedib-getməyəcəyi barədə birmənalı fikir söyləməmişdi. Lakin sonda sabiq dünya çempionu, habelə Vladimir Kramnik, Veselin Topalov, Dimitri Andreykin, Sergey Karyakin və daha iki şahmatçı öz sifarişlərini təsdiqləmişdir.

Xatırladaq ki, Şəhriyar Məmmədyarov öz idman karyerasında iddiaçıların turnirində ikinci dəfə iştirak edəcəkdir.

AFFA “QADIN VƏ İDMAN” DİPLOMU İLƏ TƏLTİF OLUNMUŞDUR

Yanvarın 25-də Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərində FIFA-nın prezidenti Yozef Blatter ilə AFFA-nın prezidenti Rövnəq Abdullayev arasında görüş keçirilmişdir

AFFA-dan AzərTAc-a bildirmişlər ki, görüşdə son vaxtlar Azərbaycanda futbolun inkişafı məqsədilə həyata keçirilmiş tədbirlər barədə FIFA rəhbərliyinə ətraflı məlumat verilmiş, Bakıda inşası davam etdirilən 65 min azarkeş tutumuna malik olacaq Olimpiya stadionunun tikinti prosesini əks etdirən videoçarx nümayiş olunmuş, geniş fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Y.Blatter görülən işlərdən razılığını bildirmiş, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin Azərbaycanda

qadın idmanının inkişafı sahəsində görülən işləri yüksək qiymətləndirərək AFFA-nı “Qadın və İdman” diplomu ilə təltif etməsi münasibətilə Rövnəq Abdullayevi təbrik etmiş, həyata keçirilən tədbirlərin ölkəmizdə futbolun inkişafına böyük təkan verəcəyinə inandığını demişdir.

Görüşdə FIFA-nın Avropa üzrə inkişaf meneceri Eva Pasquier və AFFA-nın baş katibi Elxan Məmmədov iştirak etmişlər.

DÜNYA ÇEMPİONATININ HİMNİNİ KİM OXUYACAQ?

Futbol üzrə bu il Brazilyada keçiriləcək Dünya çempionatının rəsmi mahnısının ifaçıları bilindi

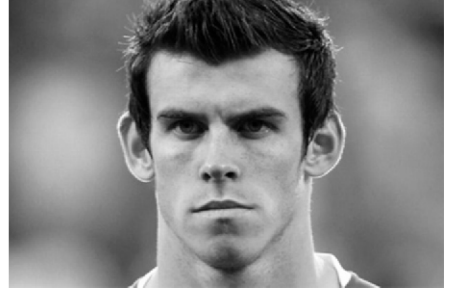

"We Are One" mahnısını braziliyalı müğənni Klaudio Leyte, Cenifer Lopes və repçi Pitbull ifa edəcəklər. Mahnı portuqal və ingilis dillərində oxunacaq.

DÜNYANIN ƏN BAHALI FUTBOLÇULARI

*Braziliyanın "Pluri Consultoria"
şirkəti dünyanın ən bahalı futbolçularının ənənəvi reyting cədvəlini açıqlamışdır*

İlk pillədə İspaniyanın "Barselona" komandasının futbolçusu Lionel Messi (138,1 milyon avro) qərarlaşmışdır. İkinci pillədə "Real"-ın (Madrid) hücumçusu Kristiano Ronaldo (107,3 milyon avro), üçüncü pillədə isə onun komanda yoldaşı Qaret Beyl (71,3 milyon avro) yer almışlar.

Maraqlıdır ki, Frank Riberi ilk onluğa düşə bilməmişdir. O, 26-cı yerdə qərarlaşmışdır. Zlatan İbrahimoviçin adı isə ümumiyyətlə siyahıda yer almamışdır.

TORONTO İMTİNA ETDİ

*Torontonun hakimiyyət orqanları 2024-cü il Olimpiya Oyunlarına
ev sahibliyi uğrunda mübarizə aparmaq ideyasından imtina etmişlər*

AzərTAc xarici KİV-lərə istinadla xəbər verir ki, Kanadanın Toronto şəhəri 2024-cü il Yay Olimpiya Oyunlarının bu şəhərdə keçirilməsi üçün sifariş verməyəcək. Bu barədə qərar şəhərin iqtisadiyyat komitəsinin beş üzvü arasında səsvermənin yekunlarına əsasən yekdilliklə qəbul edilmişdir. Kanadanın ən iri meqapolisinin maliyyə departamenti qərara almışdır ki, Olimpiada bu şəhərə çox baha başa gələr.

Ekspertlərin hesablamalarına görə, Toronto seçki prosesi üçün 50-60 milyon dollar xərcləməli olar, Olimpiya Oyunlarının keçirilməsi isə şəhər büdcəsinə 3,3-6,9 milyard dollara başa gələr.

2024-cü il Olimpiya Oyunlarının keçirilməsi üçün sifarişlər 2015-ci ildə Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinə təqdim edilməlidir, bu mübarizənin qalibi isə 2017-ci ildə elan ediləcəkdir.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Xəzər Universitetinin kollektivi tarix elmləri doktoru, Türk Tarix Qurumunun üzvü, əməkdar elm xadimi, professor

Süleyman Əliyarlının

vəfatından kədərləndiyini bildirir, mərhumun ailəsinə dərin hüznə başsağlığı verir.
Allah rəhmət eləsin!

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Xəzər Universitetinin kollektivi universitetin baş mühasibi Kərim Kərimova qardaşı

Mirzəələkbər İsmayıl oğlunun

vəfatından kədərləndiyini bildirir, dərin hüznə başsağlığı verir.
Allah rəhmət eləsin!